

Українсько-сербський збірник:

УКРАС

ІСТОРИЯ ° КУЛЬТУРА ° МИСТЕЦТВО

Українсько-сербський збірник:

УКРАС

ІСТОРИЯ ° КУЛЬТУРА ° МИСТЕЦТВО

випуск 1 (7)

рік 2012

Київ, «Темпора», 2014

УДК 93+008+7](477):(497.11)]082.2
ББК 63+71+85(4 Укр)(4 Юго)
У 45

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Деян Айдачич — головний редактор

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Михайло Гуць (Київ)
Олена Дзюба (Київ)
Микола Зубов (Одеса)
Олег Павлюченко (Київ)
Людмила Попович (Белград)
Павло Рудяков (Київ)
Міодраг Сібінович (Белград)
Валерій Яровий (Київ)

Перша сторінка обкладинки: план-схема міст Петроварадина (вгорі)
та Нові Сада (внизу). Середина XVIII ст.

Друга і третя сторінки обкладинки: презентації українсько-
сербського збірника «Украс».

Літ. редактор: Леся Марченко
Верстка та обкладинка: Марія Шмуратко

УДК 93+008+7](477):(497.11)]082.2
ББК 63+71+85(4 Укр)(4 Юго)

Зміст

ЖУРНАЛ «КИЕВСКА СТАРИНА» І СЕРБИ

Марина Палієнко	
.....	
.....	

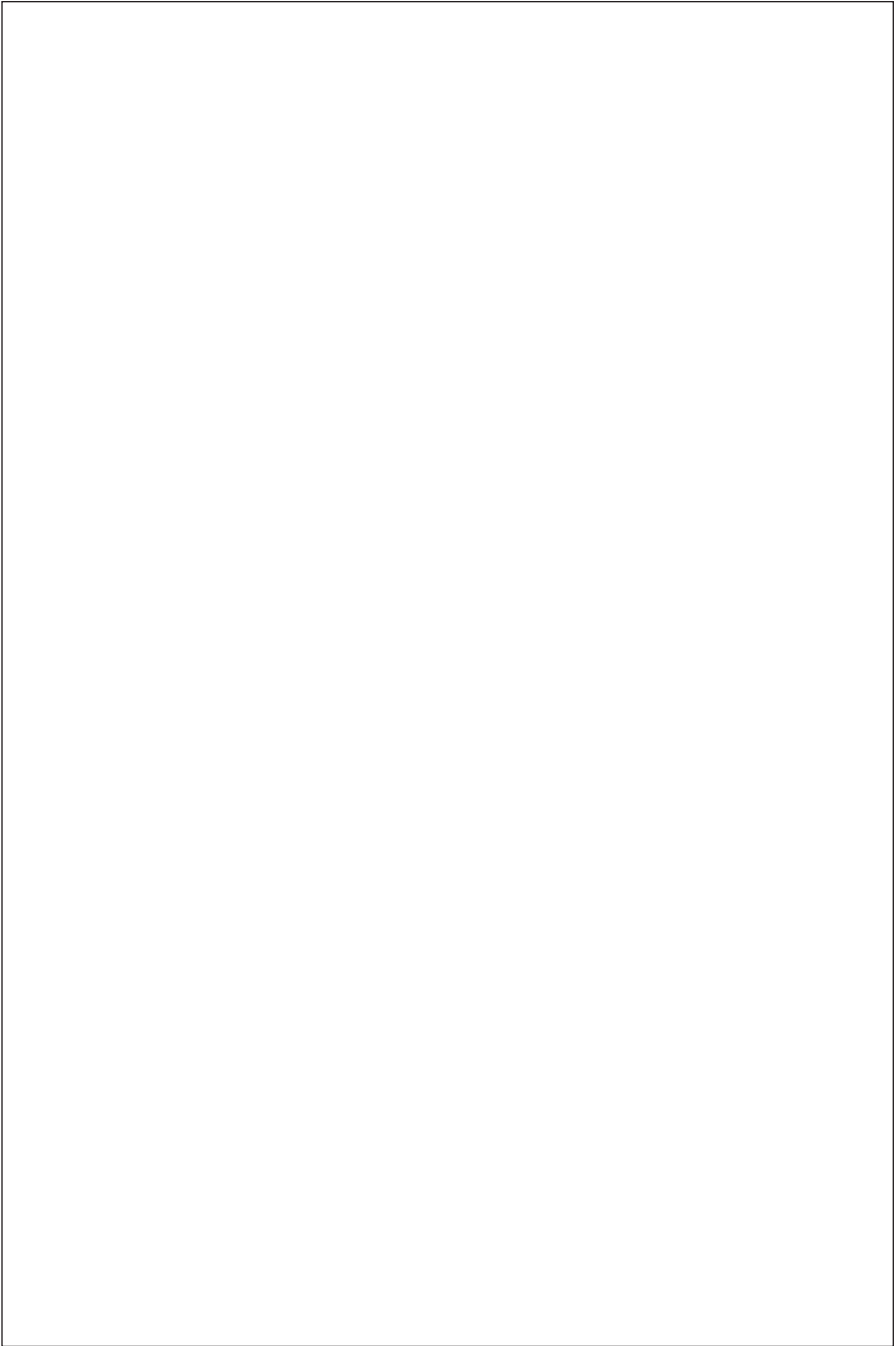
ПОРІВНЯЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕРБСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

<i>Людмила Недашківська: Сербське та українське ім'я крізь покоління</i>	
<i>Леся Стеблина-Рудякова: Лексикографічна презентація синонімів сербської та української мов на позначення інтелектуальних характеристик людини в антропоцен- тричному науковому просторі (паметан/глуп — розум- ний/дурний)</i>	
<i>Вероніка Ярмач: Сербська й українська літературні мови: спільне та відмінне як релевантні виміри сучасної парадигми.</i>	

СЕРБСЬКА ПОЕЗІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ У ПЕРЕСПІВАХ ОКСАНИ СЕНАТОВИЧ

Сербська культура в Україні: хроніка 2012 р.	
Про авторів	

ЖУРНАЛ «КИЕВСКА СТАРИНА» I СЕРБИ

ПОРІВНЯЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СЕРБСЬКОЇ
ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

СЕРБСЬКЕ ТА УКРАЇНСЬКЕ ІМ'Я КРІЗЬ ПОКОЛІННЯ

Власні імена людей, наче лакмусові папірці, вбирають у себе історію, традиції, звичаї, настрої, радість і потрясіння, міфологічні, релігійні, іноді навіть містичні віяння, смаки та модні тенденції народів і поколінь. Вони мають єдину відмінність від усього, що швидкоплинне і скороминуче: коли події стираються з пам'яті та губляться в незбережених літописах чи на шпальтах одноденних газет, ім'я впевнено просочується назовні всіма можливими способами, стаючи мимовільним свідком, а згодом і інформатором усього, що коли-небудь мало відношення до людини. Можливо, саме тому для розуміння минулого та прогнозування прийдешнього різних народів, а в нашому випадку сербського та українського, нам так важливо якомога більше знати про власні найменування людей. Успіхи мовознавців у галузі антропоніміки розцінюються на сучасному етапі розвитку суспільства як цінні матеріали, що розкривають нам досвід предків.

Особове ім'я — це юридично зафіксоване слово, за допомогою якого здійснюється індивідуалізація, чи, як кажуть фахівці, легалізація особи [1, 14]. Пов'язування людини та її природи з іменем виражене в латинському вислові *Nomen est omen*, що означає «ім'я — це знак», тобто: ти такий чи таким станеш, яким є твоє ім'я. Звідси виникають різні традиції іменування осіб і критерії вибору того чи іншого імені новонародженому [2, 17–18].

Антропонім як елемент мови має безпосередній зв'язок з духовною культурою народу й сягає глибин історії. У власній назві закодована пам'ять століть, у ній закладено надзвичайно багато інформації, яку сучасні методи дослідження ще не дозволяють виділити повною мірою. Вилучаються лише окремі свідчення, що містяться в онімі, але вся ємність історичної свідомості сучасними методами пізнається лише частково. Особові імена в мовному кодї займають особливе місце, утворюючи самостійний ономастичний код. Перша поява власної особової назви, яка виокремилася із загальної мовної тканини зі своїми характерними ознаками, була витвором синтезу мови й духовної культури як елемента загального світосприйняття людини. Це відбулося стихійно до появи будь-яких філософських теорій та культурологічних узагальнень [3, 76].

Ю. М. Лотман відзначав, що «необхідно розрізняти в сумі усіх фактів, даних історичній культурі, теоретично реконструйовану систему (мову даної культури) і реалізацію цієї культури в масі позасистемного матеріалу (її мовлення). Таким чином, весь матеріал історії культури може розглядатися з точки зору системи соціальних кодів, які дозволяють цю інформацію виражати в певних знаках» [4, 31]. Відомий литовський дослідник балтійської та слов'янської історичної ономастики Ю. Юркенас бачить антропонімію як сукупність знаків та своєрідний культурний текст. «Головним завданням дослідника є визначення кодової структури, аналогічної тій, якою користувалися створювачі даного культурного тексту» [5, 47]. Видатний лінгвіст О. М. Трубачов справедливо наголошував на тому, що антропоніми — це «найважливіший матеріал у дослідженні питання про лінгвістичне відображення історії культури» [6, 5].

Система особових імен утворює не тільки категоріальну сферу природної мови, але й її особливий міфологічний шар. У ряді мовних ситуацій функціонування особових імен настільки відмінне від відповідної поведінки інших мовних категорій, що це мимоволі наштовхує на думку про те, що перед нами, інкорпорована в глибину природної мови, якась інша, інакше влаштована мова [7, 302]. Якщо мовний склад антропонімікону будь-якої мови можна з певною умовністю відновити, то зв'язок конкретного антропоніма з уявленням людини про навколишній світ і його зв'язок з конкретною людиною реконструюється набагато складніше. Ретроіндикатор періоду виникнення конкретного антропоніма або певної антропонімічної моделі вимагає залучення не тільки лінгвістичних законів. Дешифрування давніх антропонімів подібне до читання сучасною людиною давнього літературного твору, що зазнав перекладу на сучасну мову, адже протягом століть іноді невпізнавано змінюються сприйняття, уявлення й поняття — про добро та зло, про обов'язок, душу, правду та ін. [8, 7].

Зацікавленість слов'янською ономастичною наукою пояснюється інтенсивним розвитком порівняльно-історичного мовознавства та загальним рівнем наукового прогресу. Літописці й переписувачі книг залишили нам свої помітки, зауваження, історичні перекази про походження тієї чи іншої власної назви.

Від виходу в світ ономастичних праць Ф. Міклошича в 60-х роках XIX ст. починається наукове вивчення власних назв. Вагомий внесок у розвиток антропонімічної науки на сербському ґрунті зробили В. Караджич, Й. Пачич, Й. Шафарик, Т. Маретич,

Т. Остоїч, які ще наприкінці ХІХ ст. презентували слов'янському світові досить глибокі дослідження власних особових назв. На сучасному етапі до них приєдналися М. Гркович, М. Ілич, Д. Новакова, М. Шчепанович, Ж. Сімович, Б. Панич-Бабич, В. Лазаревич, А. Лома та багато інших.

Вивчення слов'янських автохтонних імен в українській антропоніміці має вже більш ніж піввікову історію. Першою спробою укласти світський список імен можна вважати додаток до словника Б. Д. Грінченка, уміщений в кінці 4-го тому під назвою «Крестные имена людей» (1909 р.). У 1935 р. І. І. Огієнко уклав словник українських імен в літературній формі, опублікувавши його в журналі «Рідна мова» [9]. У ньому фіксується чимало автохтонних імен як композитів, так і відапелятивних утворень, зокрема: *Броніслав, Брячислав, Вишеслав, Володислав, Всеволод, В'ячеслав, Горислава, Добриня, Ізяслав, Людмила, Мирослав, Мирослава, Ростислав, Святополк* і т. д. Монографія І. М. Желєзняк «Очерк сербохорватського антропонимического словообразования» дала потужний поштовх дослідженням імен у слов'янському мовознавчому світі. Наполеглива праця вченої на ниві ономастики дала відчутні результати: її методи аналізу антропонімічного і топонімічного матеріалу значною мірою перейняли та розвинули її учні (О. П. Карпенко, В. П. Шульгач, С. О. Вербич, І. В. Єфименко). У 1977 р. виходить друком монографія М. Л. Худаша «З історії української антропонімії» [10], в якій насамперед розв'язувалися загальнотеоретичні, екстралінгвістичні та джерелознавчі питання слов'янської антропоніміки. Власні імена розглядалися як основний засіб ідентифікації особи та основне лексичне джерело для формування українських прізвищ та прізвищ.

Науковці вивчають власні імена людей із різних аспектів. Для етнологів особові назви є ознакою етнічного ідентитету, для лінгвістів антропонім — це мовний засіб, за допомогою якого окрема особа в розмові ідентифікується й виділяється з-поміж інших. Як певний тип народної творчості ім'я носить у собі відбиток історії, культурних впливів і зв'язків, традиції, звичаїв, релігії, мовного розвитку, народної психології, свідомості й погляду на світ [11, 73–78].

Дані ономастики часто стоять поряд із найстарішими та найбільш достовірними мовними свідченнями про зміни та зрушення суспільства, а іноді вони є єдиними згадками про народи, які зникли зі світової арени, не лишивши жодних писемних слідів чи рештків матеріальної культури. Досить часто вони говорять

правдивіше ніж перекази й точніше від не завжди автентичних документів. Можна навести досить яскравий приклад серед топонімів. Кумани пройшли через Балкани, не залишивши жодної матеріальної пам'ятки, але їхнє ім'я зафіксував топонімичний пейзаж. На Пелопонесі немає жодних згадок про слов'ян, але імена беззаперечно свідчать про те, що наші предки там осідали, шукаючи шлях до моря. Багато сучасних значеннєво непрозорих топонімів зберігають древні власні імена, давно забуті й незрозумілі. Топонім *Сирогойно* містить у собі слід двочленного слов'янського імені *Сирогой*, *Крагуєвац* — чоловіче ім'я *Крагуй*, *Валево* — сьогодні невідоме *Хвал*, а *Лапово* — прадавнє ім'я *Хлап* [12, 1].

Найбільш давні імена у балканських слов'ян зафіксовані в грецьких та латинських документах і є винятково цінним матеріалом не лише для історії південнослов'янських мов, але й для історії тих мов, якими писалися джерела. Надзвичайно багату різницю різнорідних імен презентують пам'ятки, писані на слов'янському півдні — глаголицею, кирилицею або ж латиницею. Вони стали основою для історичної та компаративної південнослов'янської ономастики.

На сучасному етапі досить важко стверджувати, коли саме з'являється власне ім'я. Навіть приблизно неможливо визначити час його появи. Досить вірогідно, що власне ім'я з'являлося в різні періоди в різних місцях залежно від умов, які були необхідними для називання осіб. З упевненістю можна стверджувати лише те, що воно в будь-якій людській цивілізації виникало ще до появи писемності. Писемність з'являється лише тоді, коли окремі народи проходять довгий шлях розвитку й становлення, а їхнє абстрактне мислення виходить на високий рівень [13, 10]. Якщо ж при дослідженні антропонімії обмежитися невеликою територією і коротким відрізком часу, «всі явища, які спостерігаємо, постануть безладними і випадковими, головне потоне в дрібницях. Тільки в перспективі часу й простору видно динаміку імен: одні тенденції генеральні, визначальні, інші — другорядні й залежні» [14, 26]. При розгляді давньої антропонімії треба враховувати, що «свідомість людини архаїчної культури прагне мати цілісну картину світу, зведення до якої окремих явищ розуміється як пояснення цих явищ. <...>. Ця особливість дає можливість за пережитками різних заборон, за залишками давньої магії, ворожіння тощо відновлювати ті раціональні знання, що невіддільні в архаїчному мисленні людини від релігійно-міфологічних елементів» [15, 12]. Однією з найсуттєвіших характеристик слов'ян,

що зберегла їхню автентичність, були власні імена, які походять із загальнослов'янської прабатьківщини. Для з'ясування питань «етногенезу ранніх слов'ян наука використовує різні за походженням, формою, характером і обсягом інформації історичні джерела. Головні з них — писемні, археологічні та лінгвістичні, поряд з ними залучаються й антропонімічні, етнографічні та частково фольклорні» [16, 3].

Невпинний історичний розвиток, спільне праслов'янське коріння, постійна боротьба народів за кращі території, за національне визнання, збереження православної віри та традицій наших предків — це одні з найбільш вагомих об'єднуючих елементів, котрі міцно пов'язують усі слов'янські народи.

Серед власних особових назв, поширених на українській та сербській мовній території, особливе місце належить іменам слов'янського походження, оскільки їхнє виникнення і становлення має найдавнішу історію.

Двоосновні імена відкарбувалися в пам'яті поколінь як «почесні», так звані «княжі» імена. До того ж така характеристика властива не лише українській мові доби Київської Русі, але й сербській мовній традиції періоду становлення та існування сербської середньовічної державності.

Семантика структурних компонентів антропонімів як у сербській, так і в українській мовах відбиває традиційні міфологічні, а згодом і християнські уявлення народів, має глибоке символічне значення. Тут звучить своєрідне побажання здобути славу (*Борислав, Ростислав*), бути мужнім воїном (*Будивой*), побожним (*Молибог, Хвалибог*), миролюбним чи миротворцем (*Творимир*) або навіть мстивим (*Мстигнів*) тощо.

Більшість двоосновних імен походять із язичницької епохи, але з прийняттям християнства багато їх потрапляють під заборону, повністю виходять з ужитку, лишаючись зафіксованими тільки у пам'ятках того періоду. З приходом християнства з'являється новий пласт імен, у переважній більшості це дослівні переклади з грецької чи латини, наприклад, ім'я Богдан — з гр. *Theophilos* — «улюблений Богом».

Мотивація під час вибору імені для дитини в різні історичні періоди та на різних мовних територіях була відмінною, залежно від соціологічних, ідеологічних, релігійних та інших чинників. У найдавнішій язичницькій часи в основі вибору лежало прагнення іменем захистити його носія. З появою християнства мотивація дещо змінилася, але суть лишилася такою ж і полягала у виборі власної особової назви за святим покровителем

у церковному календарі, який протягом життя захищатиме його носія. Починаючи з середини ХХ століття причини іменування змінюються від родини до родини. Для окремих людей визначальною стає традиція роду, що існує поколіннями, але для більшості на перший план виходить мода, яку диктують соціальні чи політичні фактори.

Тенденції найменування в сучасній сербській та українській мовах мають досить багато спільних позицій. Не важко помітити, що найбільш вживаними двоосновними іменами є ті, які в своєму складі містять компоненти *-мир(a)* і *-слав(a)*, а також *-дан*, *-дана*, *-мила*, що не відрізняються великою чисельністю, але є характерними як для української, так і для сербської мови.

Використання слов'янських коренів *-волод*, *-гор*, *-мисл*, *-полк* характерне лише в україномовному контексті, а *-бор*, *-брат*, *-вој/-воје*, *-дар*, *-драг*, *-зар*, *-люб*, *-ман*, *-мил/-миль*, *-рад*, *-сав*, *-бора/-борка*, *-војка*, *-глава*, *-данка*, *-дарка*, *-дерка*, *-драга*, *-љуба*, *-љупка*, *-милка*, *-мирка*, *-перка*, *-ратка*, *-санда*, *-с(л)авка* — на сербській мовній території.

На тлі спільних тенденцій сучасного найменування людей, властивих слов'янським народам, активізується вибір давньоруських і слов'янських складних імен із компонентами *-мир* і *-слав*, у той час, коли інші складові типу *-гост*, *-бор*, *-ніг*, *-дар*, *-зар*, *-хвал*, *-люб* та ін. занепадають. Під час дослідження давньоруських і слов'янських імен зі словника-довідника Л. Г. Скрипник та Н. П. Дзятківської «Власні імена людей» було виявлено, що на даному етапі розвитку побутують на українській мовній території лише власні особові назви з компонентами *-волод* (*Всеволод*), *-гор* (*Святогор*), *-дан* (*Богдан*), *-мир* (*Будимир*, *Володимир*, *Любомир*, *Остромир*, *Радомир*), *-мисл* (*Гостомисл*, *Добромисл*, *Любомисл*), *-полк* (*Святополк*, *Ярополк*), *-слав* (*Богуслав*, *Доброслав*, *Мирослав*, *Радислав*, *Святослав*, *Ярослав*) у чоловічих іменах та *-дана* (*Богдана*), *-мила* (*Любомила*, *Людмила*), *-мира* (*Двенимира*, *Любомира*), *-слава* (*Богуслава*, *Вірослава*, *Владислава*, *Мирослава*, *Станіслава*, *Ярослава*) — в жіночих.

Варіативність другого компонента в двоосновних власних іменах у сербській мові значно ширша. Вона представлена такими композитами, як *-бор* (*Белибор*, *Бранибор*, *Ратибор*), *-брат* (*Вукобрат*, *Љубибрат*), *-вој/-воје* (*Боривој*, *Злативоје*, *Миливој*, *Перивој*), *-волод* (*Всеволод*), *-дан* (*Богдан*), *-дар* (*Бождар*, *Милидар*, *Живодар*), *-драг* (*Љубодраг*, *Милодраг*, *Живодраг*), *-зар* (*Велизар*, *Светозар*), *-љуб* (*Богољуб*, *Братољуб*, *Ратољуб*, *Властољуб*, *Чедољуб*), *-ман* (*Велиман*, *Вукман*, *Радоман*), *-мил/-миль* (*Богомил*, *Радмил*, *Чедомиль*), *-мир* (*Благомир*, *Гостимир*, *Велемир*, *Крстомир*,

Желимир), -рад (Живорад, Милорад), -с(л)ав (Вукослав, Верослав, Владислав, Живислав, Томислав, Частислав, Крунисав, Негосав, Перисав, Тиосав, Хранисав) у чоловічих та -бора/-борка (Велиборка, Далибора, Златиборка), -војка (Добривојка, Миливојка, Радивојка), -глава (Лепоглава), -дана (Богдана), -данка (Видовданка, Живоданка, Слободанка), -дарка (Живодарка), -дерка (Небодерка), -драга (Љубодрага, Милодрага), -љуба (Богољуба), -љупка (Верольупка, Драгољупка, Србољупка), -мила (Богумила, Радмила, Чедомила), -милка (Драгомилка), -мира (Властимира, Вукмира, Ратимира), -мирка (Блажимирка, Бранимирка, Витомирка, Годимирка), -перка (Калоперка), -ратка (Живоратка, Милоратка), -санда (Миросанда), -с(л)ава (Белослава, Бранислава, Крунослава, Србислава, Будисава, Вишесава, Миросава), -с(л)авка (Дражеславка, Живославка, Мирославка, Берисавка, Велисавка, Светосавка) в жіночих іменах [17].

Використання слов'янських коренів -волод, -гор, -мисл, -полк характерне лише в україномовному контексті, а -бор, -брат, -вој/-воје, -дар, -драг, -зар, -љуб, -ман, -мил/-миль, -рад, -сав, -бора/-борка, -војка, -глава, -данка, -дарка, -дерка, -драга, -љуба, -љупка, -милка, -мирка, -перка, -ратка, -санда, -с(л)авка — на сербській мовній території. Спільними для обох мов є компоненти -дан, -мир, -слав, -дана, -мила, -мира, -слава.

Характерною ознакою сербських двоосновних власних імен є варіативність вживання композитів з однаковим коренем, що відрізняються лише однією морфемою (найчастіше суфіксальною). Наприклад, -вој/-воје, -мил/-миль, -бора/-борка, -љуба/-љупка, -мила/-милка, -мира/-мирка, -с(л)ава/-с(л)авка.

Більшість двоосновних жіночих імен слов'янського походження утворюються шляхом суфіксації або додаванням відповідного закінчення від чоловічих власних особових назв: -дан/-дана, -мир/-мира, -слав/-слава в українській та -љуб/-љуба, -с(л)ав/-с(л)ава і -с(л)авка, -драг/-драга, -мил/-мила і -милка, -дар/-дарка, -мир/-мира і -мирка, -бор/-бора і -борка тощо в сербській мові. Але існують і такі, що творяться автономно за допомогою непродуктивних у родовому плані коренів, наприклад, -глава (Лепоглава) (серб.), -мила (Людмила) (укр). Останнє стосується і чоловічих імен: -брат (Вукобрат) (серб.), -волод (Всеволод), -гор (Святогор), -мисл (Добромисл), -полк (Ярополк) (укр.) та деякі інші.

Отож, привідкривши завісу історії слов'янських власних особових назв у цілому та сербського й українського іменослову зокрема, спираючись на лінгвістичні аспекти, можна стверджувати, що сербські й українські імена мають досить багато спільних позицій, котрі проявляються на різних мовних рівнях, починаючи

етимологією їхніх складників і закінчуючи особливостями творення. Слід відзначити показну продуктивність компонентів *-слав/-слава* та *-мир* в обох мовах, що свідчить не лише про лінгвістичну спорідненість, але й про тісний культурний зв'язок народностей із прадавніх часів. Щоправда, відмінних рис теж досить багато. Сербський антропонімікон на власне слов'янському ґрунті розвинувся настільки продуктивно, що значно витіснив запозичені власні особові назви і навіть на сучасному етапі кількісно переважає їх, хоча не можна заперечувати, що чужомовні віяння дедалі посилюються. Український іменослов поповнювався за рахунок численних запозичень, хоча теж не позбавлений спільнослов'янського коріння. Так, імена Володимир, В'ячеслав, Всеволод, Ярослав тощо існують у слов'ян близько 2 тисяч років і напевно будуть у вжитку ще довгий час, адже вони — свідки історії слов'янських родів і племен.

Література

1. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей. — К., 2005 — 336 с.
2. Шипка М. Клајн И. Име моје и твоје. — Нови Сад, 2011. — 65 с.
3. Железняк І. М. Світоглядний код слов'янської антропонімної лексики // Актуальні питання антропоніміки. Збірник матеріалів наукових читань пам'яті Ю. К. Редька. — Київ, 2005. — С. 72–83.
4. Лотман Ю. М. К проблеме типологии культуры // Труды по знаковым системам, III. Ученые записки Тартуского гос. ун-та. — Тарту, 1967. — Вып. 198. — С. 28–34.
5. Юркенас Ю. Основы балтийской и славянской антропонимики. — Вильнюс, 2003. — С. 43–52.
6. Трубочев О. Н. Праславянская ономастика в этимологическом словаре славянских языков, выпуски 1–13 // Этимология. — М., 1985. — С. 4–13.
7. Успенский Б. А. Лотман Ю. М. Миф — имя — культура // Успенский Б. А. Избранные труды. — М., 1994. — Т. 1. — С. 301–311.
8. Стеблин-Каменский М. И. Мир саги. — Л., 1971. — С. 7.
9. Отієнко І. Словник особових імен у літературній українській формі // Рідна мова. — 1935. — № 7. — С. 294–299.
10. Худаш М. Л. З історії української антропонімії. — К., 1977.
11. Др'яча Д. Лично име као ознака етничког идентитета // Етнолошке свеске IX. — Београд, 1988. — С. 73–84.
12. Грковић М. Имена у Дечанским хрисовуљима. — Нови Сад, 1983. — 130 с.
13. Јовић Д. Лично име као језички знак // Баштина. — Св. 4. — Приштина, 1993. — С. 8–17.

14. Никонов В. А. Имя и общество. — М., 1974. — 274 с.
15. Попович М. В. Мировоззрение давних славян. — К., 1985. — 301 с. — С. 12.
16. Купчинський О. А. Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень (Географічні назви на *-ичі*). — К., 1981. — 130 с.
17. Грковић М. Речник личних имена код Срба. — Београд, 1977. — 321 с.

Лексикографічна презентація синонімів сербської та української мов на позначення інтелектуальних характеристик людини в антропоцентричному науковому просторі

(паметан/глуп — розумний/дурний)

Необхідність аналізу і систематизації мовних засобів, за допомогою яких описується людина як суспільна істота, що мислить, говорить, має здатність створювати знаряддя праці, культурні цінності та послуговуватись ними в процесі суспільного життя, визначається багатьма дослідниками, так само як і потреба створення загальної картини людської особистості, її різноманітних якостей. У психології пропонуються різні дефініції особистості — це і «динамічна організація психо-фізіологічних систем індивідуума, які визначають його характерну поведінку і спосіб мислення», й «організація рис характеру, темпераменту, інтелекту і фізичної конституції окремої особи, яка визначає можливість її “входження” в середовище». Із цих визначень можна виокремити певні «складові» особистості, однією з яких є інтелектуальні якості людини.

У рамках антропологічної парадигми сучасного мовознавства, де людина розглядається в мові, а мова — в людині у тісному зв'язку з її суспільною діяльністю, згідно з теорією мовної особистості розрізняються три рівні мови — вербально-семантичний, лінгво-когнітивний (тезаурусний) та мотиваційно-цільовий (прагматичний) [Караулов 1987]. З позицій цієї теорії на перший план досліджень виносяться інтелектуальні та емоційні характеристики людини, що відображаються в мові або вивчаються через мову. Ці характеристики стосуються лінгво-когнітивного рівня, на якому мовні одиниці виступають як загальні поняття, концепти, ідеї та перебувають у родо-видових (таксономічних) відношеннях, об'єднані в сувору ієрархічну структуру тезауруса. На цьому рівні формується мовна (концептуальна) картина світу — колективне осмислення і сприйняття будови світу, яке є специфічним для кожної мови, оскільки основною функцією її є опис навколишнього світу, вираження реальної структури природних явищ.

Як зазначає Р. Драгичевич, «зараз прийшов час дослідження того в мові, що є специфічним... У центр уваги ставиться лексика з абстрактним значенням (іменники, що означають емоції, стани, особливості), види повнозначних слів, між значеннями яких часто немає чіткої межі або їх значення невизначені (прикметники і дієслова) і незмінні частини мови, що, як правило, мають абстрактну й нашаровану семантику (як-то прийменники). Семантичний аналіз наведених категорій лексем вимагає відмови від колишніх підходів і виходу за межі лексикології, а антропоцентрична парадигма дозволяє це завдяки дії сильного принципу експансіонізму» [Драгичевич 2010: 8].

Обираючи предметом опису характеристики інтелекту людини, ми виходили не лише з необхідності опису фрагмента «картини світу», а й з особливої ролі і розуміння духовності для сербської та української мовної особистості, оскільки лексеми з цієї сфери мають у своїй семантичній структурі культурно-історичні, соціальні та емотивні компоненти значення [Ристий 1999]. Крім того, сама людина є живою системою, єдністю фізичного і духовного, природного і соціального, спадкового і прижиттєво надбаного. В історії філософської думки ще в древніх Китаї, Індії, Греції людина уявлялася частиною космосу, певного єдиного позачасового «рівня» й «устрою» буття (природи), як «малий світ», мікрокосм — відображення і символ Всесвіту, макрокосму. Вважалося, що людина поєднує в собі всі основні елементи (стихії) космосу, складовими її є тіло і душа (тіло, душа, дух), котрі розглядалися як аспекти єдиної реальності або як дві субстанції різного роду. В індійській філософії специфічним началом людини вважали дух, душу, що відповідають своєю внутрішньою сутністю загальному духовному началу. Особливого значення традиційно надавали мисленню як єдиному достовірному свідченню людського існування. Класична німецька філософія надає людині роль суб'єкта духовної діяльності, що створює світ культури, носія загальнозначимої свідомості, єдиного ідеального начала — духу, розуму.

У цьому зв'язку компаративний аналіз мовних одиниць на позначення характеристик інтелекту людини набуває важливого значення, оскільки дає можливість представити і порівняти фрагменти мовної картини світу двох мовних особистостей, виділити в них спільне і відмінне.

Синоніми, «розбіжні за звучанням і написанням лексеми одного частининомовного статусу ...із близькими чи тотожними значеннями» [Селіванова 2006: 540], здавна привертають увагу і стають

об'єктом досліджень філософів, мовознавців, майстрів слова та літературознавців. Як зазначив Б. В. Горнунг ще 1965 р., «людська думка цікавиться проблемою синонімії ось уже близько двадцяти чотирьох століть. Від Греції до Риму через Візантію і західну середньовічну схоластику до гуманістів Ренесансу, від них через раціоналізм XVII–XVIII ст. іде одна неперервна філологічна традиція, в якій співіснують і борються різні трактування явища синонімії та “смысловой спорідненості” слів у мові» [Горнунг 1965: 95]. У сучасному мовознавстві синонімія розглядається як «вияв мовної парадигматики й асиметричного дуалізму мовного знака, наявність однакового чи близького змісту у кількох знаків одного статусу». Синонімія властива різним підсистемам мови. Лексична синонімія передбачає поділ синонімічних слів на лексичні і контекстуальні: перші мають подібність значень у мовній системі, другі отримують її у контексті. Лексичні синоніми диференціюються на стилістичні, які різняться за стилем уживання; семантичні (ідеографічні), що близькі за значенням, але не тотожні за семним складом; семантико-стилістичні, які поєднують ознаки перших і других. Існують також абсолютні синоніми, тобто еквіваленти. Функціями синонімії є заміщення й уточнення, увиразнення та експресивізація [Селіванова 2006: 541].

Посилення уваги до вивчення синонімічних засобів мови спостерігається в другій половині XX ст. у рамках системно-структурної наукової парадигми мовознавства. Завдяки здобуткам представників попередньої порівняльно-історичної парадигми, вже було введено поняття споріднених мов, доведена спорідненість індоєвропейських мов, розроблені перші морфологічні та генеалогічні класифікації мов, створені історичні граматики і фонетики різних мов, порівняння яких стало засобом систематизації мовного матеріалу. Розробка порівняльно-історичного методу свого часу дозволила лінгвістиці оформитися у самостійну науку, відокремитися від філософських та історичних роздумів про мову, які не спиралися на систематизовані і пояснені мовні факти [Маслова 2008: 9]. Тепер на часі виявилось зацікавлення синхронним рівнем, а підхід до його вивчення визначився розумінням мови як системного утворення, всі одиниці якого пов'язані певними відношеннями — синтагматичними, парадигматичними, епідигматичними, — що лежать в основі самої системи [Маслова 2008: 10]. Лінгвістичні описи фрагментів мовної картини світу цього етапу здійснюються з метою з'ясування сукупності значень слів мови, встановлення їх ієрархії. Так, Ж. П. Соколовська, аналізуючи сукупність значень російських

прикметників і обираючи визначальними у своєму дослідженні системний, функціональний і когнітивний принципи, описує фрагмент лексико-семантичної системи мови. Методика виділення структурованих частин передбачала кілька етапів: окреслення зовнішніх меж кожної групи лексики, виділеної з словника; встановлення складу її семем; компонентний аналіз, внаслідок якого визначалася ієрархія сем у межах семантичного простору кожної групи і в семантичній структурі окремої семемі; визначення на основі ієрархії сем внутрішньої організації кожної частини словника; опис взаємозв'язків між семемами в межах загальної організації; визначення статусу виділених частин семантичного континуума; встановлення ієрархії структурованих частин словника, опис їх взаємозв'язку, визначення місця кожного семантичного об'єднання в моделі семантичних відношень у лексиці. Така модель повинна була сприяти побудові семантичної класифікації одиниць мови — значень слова і вужче — лексичних значень, сприяти тому, щоб показати сукупність значень даної мови як «окрему незамкнену цілісність... із певними параметрами й “рубриками”, що складають смислову (ідеографічну) парадигму» [Соколовська 1990: 46].

Найчастіше об'єктом аналізу в таких дослідженнях виступали різні лексико-семантичні групи (ЛСГ) — об'єднання значень слів, що включають конкретні поняття, які відрізняються ступенем вияву якості, ознаки, дії та протиставленими якостями ознаки, дії, предмета, явища. Лексико-семантичні групи, включаючи синонімічні ряди — об'єднання слів, що виражають одне й те саме конкретне поняття з різних боків, різні його характеристики, — розглядалися як складові тематичних груп (ТГ), — таких об'єднань значень слів, що виділяється на основі логічного осмислення складових широкого поняття, мовного поділу уявлень людини про об'єктивну дійсність. Наступний рівень структури — ідеографічне мікрополе (ІдМп) — об'єднання значень слів на основі розуміння змісту категорії пізнання, — далі — ідеографічне поле (Ідп) та ідеографічний клас (ІдК) — об'єднання значень слів, в основі якого лежить зміст сфери буття і виділяються чотири семантичних класи: «загальні властивості», «природа», «людина», «суспільство» [Соколовська 1990: 46–56]. Як показує вищезгадана робота, у системно-структурних лексикологічних дослідженнях дедалі більше виявляються тенденції до антропоцентризму, що відзначається і в працях інших дослідників.

Часом перемоги нової парадигми у науці та визнання антропоцентризму головним принципом лінгвістики вважаються

90-ті роки ХХ ст. [Маслова 2008: 14]. Так, сербський лексиколог Р. Драгичевич, обравши об'єктом словотворчого і семантичного аналізу прикметники сучасної сербської мови на позначення характеристик людини і підсумовуючи досягнення лексикології кінця століття, констатує: «В англосаксонській літературі все більше досліджень лексем на позначення кольорів <...>, емоцій <...>, частин тіла <...> До таких аналізів особливо схильні лінгвісти когнітивістської або деяких споріднених до неї орієнтацій. Це майже винятково семантичні розробки, які часто є інтердисциплінарними, тому іноді вони виходять за рамки лінгвістики і <...> заглиблюються в соціологію, філософію, психологію та когнітивну і соціальну антропологію. У цих дослідженнях ідеться не про лексико-семантичну групу лексем <...>, а про категорію <...> Підкреслюється зв'язок між мовою та мисленням <...> У Росії теми докторських і кандидатських дисертацій часто пов'язані з дослідженням різних лексико-семантичних груп слів... Російські автори свої дослідження найчастіше засновують на теорії компонентного аналізу і на детальному описі матеріалу. Їхні аналізи значною мірою лінгвістично орієнтовані, а останнім часом відчувається дедалі більший вплив етнолінгвістики та інших споріднених орієнтацій. І в сербістиці до лексико-семантичних груп підходили у різні способи <...> Ці роботи часто послуговуються семантикою однієї лексико-семантичної групи для освітлення окремих проблем діалектології, етимології, історії мови, морфології» [Драгичевич 2001: 9–10].

Антропоцентризм як особливий принцип дослідження полягає в тому, що «наукові об'єкти вивчаються насамперед за їх роллю для людини, за призначенням у її життєдіяльності, за їх функціями у розвитку людської особистості та її вдосконалення» [Кубрякова 1995: 212]. Більшість учених з'ясовують, як у мові відображаються загальнолюдські, національно-культурні та індивідуальні особливості мовця, як мова функціонує в процесі щоденного спілкування, яку роль грає у громадському житті. Формування антропоцентричної парадигми привело до повороту лінгвістичної проблематики в бік людини та її місця в мові, культурі, суспільстві. У той же час антропологічний погляд на мову розширив області лінгвістичних досліджень. Сформувалися кілька когнітивно орієнтованих напрямів у лінгвістиці, до яких, крім власне когнітивної лінгвістики, відносять психолінгвістику, етнолінгвістику, лінгвокультурологію та прагмалінгвістику. Проте жодна нова парадигма не відміняє попередню, а, активно використовуючи її досягнення, звертає увагу

на недосліджені аспекти мови. Поліпарадигмальний характер сучасних мовознавчих досліджень забезпечує інтеграцію результатів і досягнень усієї лінгвістики. При цьому аналіз об'єкта здійснюється одночасно по різних парадигмах лінгвістичного знання, поєднуються і комбінуються різні методи дослідження, а мова розуміється як «динамічна, історично сформована знакова система, що є не лише засобом спілкування, а й засобом пізнання. Знання цієї системи тісно пов'язане з іншими (немовними) знаннями, а вміння використовувати її в мовленнєвій діяльності — це основа мовної особистості, дослідження сукупності цих знань дозволяє говорити про національну мову» [Маслова 2008: 14–19].

У цьому контексті лінгвістичний аналіз синонімічних одиниць мови не лише не втрачає актуальності, а й відкриває нові обрії у практичному застосуванні його результатів. Корисну інформацію про лінгвокультурологічні особливості мови дають дослідження, побудовані на лексикологічних засадах. Аналіз синонімічних рядів у двох мовах яскраво показує, як у них розкладається на складові один і той самий сегмент дійсності, а оскільки цей процес у мові може бути показником членування дійсності в мисленні та культурі, таке дослідження скерує наш погляд на світ носіїв досліджуваних мов [Драгичевіч 2010: 21]. Отримані у такий спосіб спостереження обов'язково будуть використані при підготовці наукових видань, навчальних посібників, перекладних лексикографічних праць.

Особливої ваги питання синонімії набуває в перекладацькій справі та вивченні іноземної мови, оскільки «продукція мовлення іноземною мовою потребує підбору синонімів та синонімічних замінів як іноземною, так і рідною мовою, до тих слів і словосполучень, які вже засвоєні» [Раичевіч 2011: 179]. У сучасній лінгводидактиці вважається, що знання лексики є основною передумовою здійснення комунікативного акту, тому цей аспект є найважливішим компонентом практичного викладання іноземної мови. Проте лексична компетенція не може зводитися лише до кількісних характеристик, вона передбачає засвоєння й осмислення системних (здатність вступати в синонімічні, антонімічні, омонімічні, патронімічні зв'язки, приналежність до тематичних та лексико-семантичних груп) і граматичних зв'язків між лексемами, з'ясування експресивно-емоційної та функціональної маркованості слова [Кончаревіч 1996: 172].

Джерелами матеріалу для дослідження ми обрали три авторитетні сербські словники синонімів — «Синоними и средне речи

српскохрватскога језика» Міодрага С. Лалевича [Лалевич 2004], «Систематски речник српскохрватскога језика» Р. Йовановича та Л. Атанацковича [Јовановић-Атанацковић 1980] і «Речник синонима» П. Чосича [Чосић 2008].

Словник ідеографічного типу «Систематски речник српскохрватског језика» Р. Йовановича та Л. Атанацковича, виданий 1980 р., подає 3906 понять сербохорватської мови. Він складається з 2 частин — систематичної (загальної) та словника-індекса. Перша також поділена на два розділи — «Людина, її щоденне життя і робота (Щоденні дії людини. *Процеси. *Стани)» та «Малі термінологічні словники». Весь лексичний матеріал у першому розділі і характеристики інтелекту людини зокрема, систематизований і представлений у вигляді синонімічних рядів, споріднених за аналогією слів, виразів і фраз, згрупованих під одним поняттям, вираженим лексемою, семантична структура якої охоплює всі можливі нюанси конкретної характеристики [Јовановић-Атанацковић 1980].

Розділ «**Людина. Її щоденне життя і робота**» поділений на багато підрозділів — «Людина», «Фізичні характеристики людини», «Народження та життя», «Смерть», «Похорон», «Подія», «Щастя* нещастя», «Успіх* неуспіх», «Прогрес* прогресувати», «Регрес* регресувати», «Користь* корисний* використовувати», «Шкода» та інші. Послідовність реєстрових понять на верхівці лексичної системи «Систематског речника...» — у першому підрозділі «Людина» — визначають виражені прикметниками позитивні і негативні особливості характеру (снажан, чврст карактер; слаб, лабав карактер); характеристики поведінки людини у суспільстві (разуздан; скроман; уображен; кочоперан); її відношення до роботи (вредан; лен); інтелектуальні здібності (мудар, паметан; глуп; надарен; духовит) тощо.

Характеристики інтелекту людини з корпусу «Систематског речника...» можемо поділити на позитивні (разуман, паметан, мудар даровит, генијалан), нейтральні (просечан) і негативні (неразуман, непаметан, глуп, недаровит). Більшість одиниць першої і третьої груп утворюють антонімічні пари: разуман — неразуман, паметан — глуп, даровит — недаровит.

Кожен з цих варіантів представлений у «Систематичному словнику» як окреме реєстрове слово, під яким згруповані слова, що виражають те ж саме поняття. У корпусі словникової статті семантичні (ідеографічні), стилістичні та семантико-стилістичні синоніми, відмінні за семним складом, стилем уживання й емоційним забарвленням відділяються зірочками:

Паметан — Паметан. Уман. Разборит. Разуман. Мудар. *Оштроуман. Проницьив. Сналажњив. *Приступачан разлозима. Разложит. Разложен. *Увиђаван. *Човек нормалне, просечне памети. Нормалног ума. *Паметан човек. Човек здраве памети. Глава. Главица. Добра глава. Паметна глава. *Мисаон. Мисаон човек. Мислилац. *Језгровит. Језгровитост. *Духовно јак, снажан. Интелектуално снажан. *Паметно говорити. Паметно се изражавати. Паметно поступити, поступати. Паметан поступак. Паметан корак. Паметна одлука. Паметно, мудро решење. *Промислити. Узети се у памет. *При чистој, здравој памети. *Опаметити (се). Умудрити (се). Дозвати се памети. *Искусан. Вешт. Вичан. Спретан. Практичан. *Памет. Мудрост. *Оштроумност. Проницьивост. Сналажљивост. *Разложитост. Разложност. *Духовна, интелектуална снага. *Разум. Ум. Интелигенција. *Логичко расуђивање, мишљење. *Анализа. *Синтеза. *Сазрети. Сазрео. Душевно зрео, сазрео. *Матура. Матурирати. *Правити се паметан. Прилично паметан. Промуђуран. Паметњаковић. Мудријаш. *Меморија. *Памтити. Памћење.

Глуп — Глуп. Глуп човек. Умно ограничен. Заостао. Туп. *Необразован. Неразуман. Несвестан. *Без духа. Бесмислен. *Ограничен (духом). Сиромашан духом. *Глупак, глупачки. Глупакиња. Глупавко. Глупача. Глупара. *Глупо, глупаво. *Заглубити. Глупавети. Глупављење. *Чинити глупим. Постајати глуп. *Глупан, глупански. Глуперда. Глупоња. Глупандер. Глупачина. *Глупавост. Глупаштво. *Приглуп. Помало глуп. *Глупост. Непромишљен поступак. *Будала. Будалина. Будалаштина. *Глупе, непромишљене речи. *Глупарати. *Глупо. На глуп начин. Бесмислено. Лудо. Неразумно. Просто. *Туп. Тупав. Тупоглав. Тупан. Тупавко. Тупика. Недотупаван. *Шупљоглав. Празноглав. Плиткоуман. Плитак. Плитке памети. *Тупоглавост. Шупљоглавост. Празноглавост. Плиткоумност. *Блесан. Блесав. Блесавец. Блесавица. Блесавко. Блесавост. *Букван. Буква. Звекан. Бенав. Бена. Бенавост. Дедак. Мамлаз. Зевзек. Шмокљан. Шамула. *Клипан. Тикван. Суклата. Склата. Ћутук. Зврндов. Ргљов. Тртов. *Идиот. Идиоткиња. Идиотски. Имбецил. Кретен, кретенка, кретенски. *Магарац. Магарчина. Мазгов. Мазговчина. Коњина. Волина. Мула. *Цепаница. Ћускија. Даска. *Отупавети. Побенавети. Облесавети. Поблесавети. *Апсурд. *Излапео. Сенилан. Сенилност. *Бљавити. Брљивост. *Брљивац. Брљивица. Брљивко. Брљавити. Побрљавети. *Глупа шала. Неслана шала. Недуховитост. *Глупи август. Кловн. *Незнање. Незналица. *Врло

глуп. *Глуп као клада. Глуп као даска. Глуп као ћускија. Глуп као цепаница. Глуп као ноћ. Глуп као земља.

Найбільш компактно лексеми на позначення інтелектуальних якостей людини подані у Словнику синонімів Павле Чосича, що пояснюється самим автором у Вступі: «Цей словник призначений насамперед тим, для кого сербська (хорватська, боснійська, чорногорська) мова — рідна мова. Можуть його використовувати й іноземці, які добре оволоділи сербською, але вони будуть обмежені у розумінні найтонших нюансів у значеннях слів, які подаються в якості синонімічних. Ми старалися полегшити для всіх розуміння стилістичних відмінностей між лексемами через скорочення (рег., рідк., зневажл., перен., жарг. тощо), але ми свідомі того, що і цього достатньо лише тим, хто виростав з цією мовою» [Ћосић 2008]. Отже, у словникових статтях цього джерела подається такий перелік синонімів:

Паметан — прид. интеллигентан, бистар, виспреп, оштроуман, промућуран, проницљив, оштровидан, разуман, уман, јасновид, разборит, резонски, луцидан — изр. који има даску у глави, који има кликер/кефало — експр. генијалан, ингениозан — рег. фи-фик, дотупаван, проницав — уп. сналажљив 1., даровит, вичан, инвентиван.

Глуп — прид. глупав, глупоглав, туп, тупав, тупоглав, недотупаван, кретенаст, кретенски, слабоуман, ступидан, тиквански, ограничен, бесловесан, имбецилан, плитак, плиткоуман, будадаст, блесав, неспособан, краткоуман, танкоуман, празноглав, неразборит, приглуп, неинтелигентан, непаметан, дебилан, шупљоглав, шупаљ, бандоглав, плитке памети, заглупан, букваст, туп као пањ/ноћ изр., бедаст, без даске у глави изр., спор фам., глуп колико је тежак изр., туп као секира изр., да нема носа траву би пасео изр., тротласт рег., тротулозан рег., борниран рег. — уп. блесав, смушен — сл. заостао, лакоуман.

Словник синонімів і споріднених слів сербохорватської мови М. Лалевића [Лалевић 2004] пропонує найбільше інформації для міжмовного порівняння синонімів — крім переліку слів синонімічного ряду, подаються переклади його ядра кількома мовами та групація слів-синонімів на основі ширшого тлумачення їх значень:

Паметан (прид.), мудар, разуман, уман; разборит, сабран, разабран, разложан, разложит, оштроуман; далековид(ан), даљновид, видовит, вислен, мисаон, смисаон, промишљен, сабран, прибран, дубокоуман, дубокомисаон, дубокомислен, учен, расудан;

проницљив, смотрен, увиђаван, светан/свјетан, стармали, свезнао, трезвен, темелит, дотупаван, свестан/свјестан, уочљив.

Глуп (прид.), глупав, приглуп, блесав, бенав, бенаст, ограничен, малоуман, браваст, бравестан, бравушаст, аветан, аветињаст, аветаст, блентав, замлаћен, замлатаст, заваљен, сулуд, сулудаст, туп, тупав, тупећ, туњав; прост, припрост, малоуман, бедаст; неразборит, непаметан, празноглав, сметен, ударен, ћушнут, смушен, запрден, недотупаван, без једне даске, без четврте даске, збланут, бесловесан, безглав, тупоглав, противразуман, протуразуман, исхлапео/исхлапио, загуљен, луд, луцкаст, лак испод капе, шоњав.

Аналіз лексико-семантичної структури лексеми, яка презентує певне поняття за тлумачним «Словником сербохорватської літературної мови», дозволяє з'ясувати склад її семем. Після аналізу компонентів семантичної структури лексем «паметан» та «глуп» ми дійшли висновку, що в ній присутні компоненти змісту всіх синонімічних одиниць:

Паметан — 1. а. који има способност расуђивања, који је здрава, нормална ума, разборит, мудар (варіанти: Паметан. Уман. Разборит. Разуман. Мудар та ін.);

б. оштроуман, проницљив, сналажљив (варіанти: *Оштроуман. Проницљив. Сналажљив та ін.);

г. послушан, приступачан разлозима (варіанти: *Приступачан разлозима. Разложит. Разложан та ін.);

д. просвећен.

Глуп — а. који је умно ограничен, заостао, туп (варіанти: Глуп. Глуп човек. Умно ограничен. Заостао. Туп та ін.);

б. који изражава, окрива умну ограниченост, заосталост (варіанти: *Глупак, глупачки. Глупакиња. Глупавко. Глупача. Глупара. *Глупо, глупаво);

в. необразован; неразуман; несвестан (варіанти: *Необразован. Неразуман. Несвестан та ін.);

г. који нема духа; неуместан; бесмислен (варіанти: *Без духа. Бесмислен. *Ограничен (духом). Сиромашан духом).

* * *

Синонімічний матеріал української мови представлений в авторитетному академічному лексикографічному виданні — двотомному «Словнику синонімів української мови» [Словник 2000]. Відповідниками сербських інтелектуальних характеристик «паметан» і «глуп» вважаємо українські слова «розумний» та «дурний».

Поняття «розумний» представлено трьома синонімічними рядами, що складаються зі слів або їхніх окремих значень, а також стійких словосполучень. Домінантою кожного ряду виступає лексична одиниця, що має найзагальніші для цього ряду семантичні особливості [Словник, 2000: III]. Один із них стосується характеристик людини, виражених прикметниками:

Розумний (який має неабиякий розум), **недурний**, **хитромудрий**, **толковий** розм., **головатий** розм., **головастий** розм., **мізкуватий** розм., **кебетливий** розм., **кебетний** розм., **мисливий** заст. рідко, **толковитий** заст.; **мудрий** (який має глибокий розум і великий життєвий досвід); **мислячий** (який глибоко і самостійно мислить); **премудрий** уроч., заст.

Протилежна інтелектуальна характеристика людини представлена синонімічним рядом із більшою кількістю одиниць і яскравим експресивним забарвленням:

Дурний (розумово обмежений), **нерозумний**, **відсталий**, **недотепний**, **тупий**, **тупоумний**, **дурноголовий** розм., **пустоголовий** розм., **твердоголовий**, **тупоголовий** розм., **дубоголовий** розм., **безголовий** розм., **безмозкий** розм., **дурнолобий** розм., **пустолобий** розм., **твердолобий** розм., **туполобий** розм., **міднолобий** розм., **неповна розуму** розм., **кручений** зневажл., **тупорилий** зневажл., **дурноверхий** зневажл., **пришелепуватий** вульг., **пришелепкуватий** вульг., **прителепкуватий** вульг., **макоцвітний** діал., **дурнуватий** розм., **придуркуватий** розм., **недоумкуватий** розм., **дубуватий** розм., **тумануватий** розм., **благуватий** розм., **глупуватий** розм., рідше (також — який виражає деяку розумову обмеженість, тупість).

Тлумачний «Словник української мови» [СУМ 2012] також підтверджує тезу про те, що домінанта синонімічного ряду має такі найзагальніші для нього семантичні особливості і характеристики:

- Розумний** — 1. який має ясний розум;
 2. який керується розумом, ґрунтується на розумі.
Дурний — 1. розумово обмежений, тупий;
 2. розм. позбавлений розумного змісту; беззмістовний.

Отже, презентація складу груп синонімів на позначення інтелектуальних характеристик людини у сербській та українській мовах засвідчила наявність широкого спектра подібних мовних одиниць, що увиразнюють, деталізують, надають мовленню експресивного забарвлення.

Подальше порівняння, узагальнення та осмислення представлених мовних одиниць у рамках сучасної антропологічної

парадигми мовознавства дозволить описати і порівняти фрагменти картини світу української та сербської мов із метою виокремлення спільного і відмінного, що може бути використано у багатьох напрямках розвитку сучасної науки.

Література

1. Горнунг 1965 — Горнунг Б. В. О природе синонимии в языке и теоретических предпосылках составления синонимических словарей: Вопросы языкознания, № 5, 1965.
2. Драгичевић 2001 — Драгичевић Р. Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику. Творбена и семантичка анализа. — Београд, 2001.
3. Јовановић — Атанацковић 1980 — Јовановић Р., Атанацковић Л. Систематски речник српскохрватскога језика. — Нови Сад, Матица српска, 1980.
4. Караулов 1987 — Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. — М., Наука, 1987.
5. Кончаревић 1996 — Кончаревић К. Настава страног језика на филолошким студијама. Теорија и пракса. — Београд, 1996.
6. Кубрякова 1995 — Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических учений во второй половине XX века (Опыт парадигмального анализа) // Язык и наука конца 20 века. — Москва, 1995.
7. Лалевић 2004 — Lalević Miodrag S. Sinonimi i srodne reči srpsko-hrvatskoga jezika: (bez gramatike i rečnika). 1. izd., fototipsko izd. 1974. — Beograd, Nolit, 2004.
8. Маслова 2008 — Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: учебное пособие. 3 издание, перераб. и дополн. — Минск, 2008.
9. Раичевић 2011 — Раичевић В. Речник лингводидактичке терминологије. — Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 2011.
10. Ристић 1999 — Ристић С. Концептуализација неких речи из сфере духовности носилаца српског језика // Реч. Смисао. Сазнање. — Београд, 1999.
11. Селіванова 2006 — Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. — Полтава, Довкілля-К, 2006.
12. Словник 2000 — Словник синонімів української мови: в 2 томах / Бурячок А. А., Гнатюк Г. М., Головащук С. І. та ін. — Київ, Наукова думка, 1999–2000.
13. Соколовська 1990 — Соколовская Ж. П. Проблемы системного описания лексической семантики. — Киев, Наукова думка, 1990.
14. СУМ 2012 — Словник української мови / Кер. Німчук В. В. та ін., Відп. ред. Жайворонок В. В. — Київ, Прогрес, 2012.
15. Ћосић 2008 — Ћосић Павле и сарадници. Речник синонима. — Београд, Kornet, 2008.

СЕРБСЬКА І УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНІ МОВИ: СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ ЯК РЕЛЕВАНТНІ ВИМІРИ СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ

Сучасна сербська і українська літературні мови, які репрезентують, відповідно, південну й східну групи слов'янських мов, переживають наразі бурхливий період розвитку. Генетична спорідненість сербської та української мов — це міст, який в «андричевському» сенсі з'єднує дві згадані мови, літератури, культури. Утім, спільні витоки аж ніяк не можна вважати єдиним важливим критерієм, що об'єднує їх і визначає їхнє місце не лише на європейській лінгвістичній мапі, а й у значно ширшому, принаймні європейському контексті. Релевантними домінантами можна вважати також наявність в обох народів давніх літературних традицій, котрі упродовж віків були багатотисячним життєдайним джерелом, що підтримувало виживання і збереження національної ідентичності та своєрідності в умовах багатовікової боротьби сербського й українського народів за повноцінний розвиток їхніх мов у складі могутніх імперій. Хоча безпосередньою метою нашої розвідки є визначення основних відмінностей між сербською і українською літературними мовами на певному синхронному зрізі, а не вивчення впливу геополітичних і соціальних чинників на їхній сучасний стан, ми все ж таки спробуємо побіжно торкнутися питань, стосовних мовної ситуації в обох країнах, визначити спільне й відмінне, й у цьому контексті окреслити надбання і перспективи їхнього контрастивного вивчення. Для цього необхідно спершу схарактеризувати основні риси сучасних сербської та української літературних мов, специфіку їх сучасного функціонування з урахуванням індивідуального історичного розвитку кожної з них, а потім окреслити спектр відмінностей між обома мовами.

Отже, якщо брати до уваги зріз новітньої історії, то варто зазначити, що згадані мови чимало десятиліть функціонували в межах двох великих федеративних держав, відіграючи, однак, різні ролі (сербська — у Королівстві Сербів, Хорватів і Словенців, яке згодом трансформувалося у Королівство Югославію, ФНРЮ, СФРЮ, СР Югославію, конфедеративний Державний Союз Сербії і Чорногорії; українська — пройшла непростий, тривалий

шлях еволюції та розвитку на території Української РСР, яка входила до складу СРСР. Враховуючи суспільно-політичну й мовну ситуацію, можна стверджувати, що українська мова практично не мала там належного мовного статусу). У південнослов'янській федерації державною мовою спочатку була сербохорватська або хорватсько-сербська, після Другої світової війни сербохорватська користувалася відносною перевагою, хоча мови союзних республік було оголошено рівноправними.

Певна річ, що межі статті дають можливість поміркувати лише про окремі аспекти цієї складної й багатогранної проблематики. Необхідно мати на увазі, що фундаментальні лінгвістичні дослідження в галузі сербістики й компаративні сербсько-українські мовознавчі студії мають давні традиції в обох країнах. У цьому контексті насамперед буде доречним згадати деякі видатні персоналії: йдеться, насамперед, про професора С. М. Кульбакіна, відомого філолога-славіста, палеографа, людини, доля якої нерозривно пов'язана з Україною, Росією та Сербією. Зокрема, показовим є його інтерес до «Мирославового Євангелія», найдавнішої кириличної пам'ятки сербської писемності. У центрі уваги вченого — її палеографічний аспект, а саме: питання про те, скільки осіб писало пам'ятку; характеристика й уживання окремих слів; вивчення її давнішої, несербської основи, а також старослов'янська основа «Мирославового Євангелія» [детальніше про це див.: 37: 47–111]. Велике значення мають також ґрунтовні праці вченого, присвячені сербській та українській мовам. Показовим є те, що вони були створені ще до його еміграції до Югославії. Так, зокрема, С. М. Кульбакін визначає межі сербської (у той час сербохорватської) мови; її положення серед інших слов'янських мов; головні наріччя сербохорватської мови; джерела її вивчення; дає класифікацію звуків; досліджує сербохорватський вокалізм у його відношенні до праслов'янського; рефлекси праслов'янських голосних у сербохорватській мові; сонорні *r* і *l* та їхнє походження; сербохорватський консонантизм та його особливості; кількість і наголос. Саме два останні параметри, на думку вченого, найбільше свідчать про унікальність і цінність сербської мови з погляду особливостей її акцентуації, адже в ній «не лише зберігається ... розрізнення довгих і коротких звуків, але й відбивається певним чином давня відмінність інтонації, яка була притаманна праслов'янській» [детальніше про це див.: 38: 43]. У праці «Українська мова. Короткий нарис історичної фонетики і морфології», висвітлюючи розвиток властивих українській мові фонетичних і морфологічних явищ

і побіжно окреслюючи шляхи запозичення української лексики, автор дає коментарі концептуального характеру: «...події останніх років (другого десятиліття ХХ ст. — В. Я.), які відбилися на університетському викладанні таким чином, що були створені кафедри українознавства, зробили у моєму плані першочерговою темою, котра спочатку була для мене найвіддаленішою з-поміж усіх інших... Незалежно від того, як ставитися до питання про українську мову з політичного погляду, однак інтерес до цієї мови, безсумнівно, підвищився надзвичайно; мова ця стала предметом спеціального викладання у вищій і середній школі й одночасно предметом уваги з боку певних кіл освіченого суспільства. ... Разом із тим з'ясувалося, що окреслена самим життям тема виявилася чи не найменш розробленою в колі інших подібних тем слов'янської лінгвістичної науки» [39: 1]. Професор Є. Х. Широкоград справедливо підкреслює: «Кульбакін виходить з того, що українська мова — одна з розвинених мов, яка має два різновиди: літературно-писемний (його основа — київсько-полтавська говірка) і діалектно-розмовний (у ньому Кульбакін виділяє три наріччя: південне, північне, карпатське). Учений віддає перевагу саме терміну “українська мова” над терміном “малоруська мова”: перший, на думку Кульбакіна, відповідає визнанню самостійного культурного розвитку і самостійної державності українського народу. Цінність становить “Карта украинского языка”, яка відбиває межі поширення української мови на час написання книги» [69: 298–299].

Як і українська, сербська мова нині переживає новий етап свого історичного розвитку. Для того, аби мати правильне уявлення про його специфіку, наведемо декілька важливих лінгвістичних фактів, релевантних для цього процесу. Нагадаємо, зокрема, що рефлекс старого «ятя» відіграли надзвичайно важливу історичну роль у кожному з її діалектів: «Ять (h, ě) для ... діалектів мав дуже важливе значення, оскільки він не дає всюди тих самих рефлексів, через те ми й зробили його критерієм для розмежування ... новоштокавських і чакавських говорів. ... У штокавському й чакавському діалекті розрізняємо три різновиди говірок, залежно від того, яких змін зазнав униз колишній ять: екавські, ієкавські та ікавські... Ця вимова є сталою, незалежно від того, чи h (ě) має праслов'янське походження, або ж він з'явився пізніше, унаслідок так званої метатези ліквідів *el* і *er* у *lě* і *rě*, напр. *dědvъ, *světъ, *berza — *brěza, *pelva — *plěva; шток. *ded*, *djed*, *did*; *svět*, *svijet*, *svit*; *breza*, *breza*, *briza*; *pleva*, *pljeva*, *pliva*; чак. ікавськ. *did*, *svit*, *briza*, *pliva*... У літературному штокавському наріччі діє правило: *ije*

з'являється в довгих, а *je* — у коротких складах..., проте від цього правила є чимало відхилень» [83: 182]. Як свідчить академік А. Беліч, «...це ті діалекти в центрі сербохорватської мовної території, які ми називаємо наймолодшими штокавськими говорами, і які розвинули нову штокавську систему акцентуації, з чотирма наголосами і чималою кількістю особливостей нового відмінювання, надто в множині. ...Один із діалектів тієї області Вук Караджич поклав в основу своєї літературної мови. Оскільки ця мова була лише частиною великої області поширення згаданих трьох штокавських діалектів, вона могла швидко стати загальною літературною сербохорватською мовою [5: 14]. Хоча сербська літературна мова розвивалася своїм, особливим шляхом, було б неправильним думати, що до Вука Караджича або навіть до Досифея Обрадовича в сербській літературі не було народної мови. Академік Н. І. Толстой особливо акцентує на тому, що, «... починаючи від Венцловича, вона вживалася в літературі майже завжди, але річ у тім, що вона не була полівалентною, як у добу національної літературної мови, що сформувалася, а була жанрово обмеженою, іноді витісненою на периферію» [68: 308]. З іншого боку, не варто применшувати виняткову, доленосну роль Вука Караджича, кодифікатора сербської літературної мови, діалектну основу якої «визначає сплетіння характерних звукових і морфологічних особливостей: послідовно новоштокавська акцентуація, приголосний *h* (а не *j*) у словах типу *мећа*, звукова група *шт* (а не *шћ*) у прикладах на зразок *гуштер*, приголосні *h* і *ḥ* (а не групи *jt*, *jd* і т. п.) у таких формах (як-от) *доћи*, *доћем*, нова йотація, наприклад *пруће*, *гробље* (а не *прутје*, *гробје*), закінчення -а в родовому відмінку множини іменників (*жéна*, *јунáкá*), послідовне закінчення -ма в давальному, орудному і місцевому відмінках множини іменників» [27: 223].

Після розпаду СФРЮ (а згодом — і СР Югославії, і конфедеративного Державного Союзу Сербії і Чорногорії) дискусійні питання, стосовні статусу і навіть самої назви колишньої сербохорватської або хорватсько-сербської мови, почали принципово переосмислюватися й стали предметом окремої мовознавчої галузі. В українській лінгвістиці такі погляди, очевидно, найкраще сформулювала професор Л. П. Васильєва у своїй докторській дисертації, присвяченій становленню й розвитку літературних мов штокавської діасистеми. Певна річ, що комплекс складних питань, який до того ж формувався протягом століть, має бути предметом окремого дослідження: ми ж наведемо тут лише декілька авторитетних думок сучасних славістів із різних

країн, аби, так би мовити, не міряти цю проблему лише на свій, слов'янський, копил. Так, зокрема, аргументуючи тим, що оцінка мовної ситуації південнослов'янського регіону наприкінці ХХ ст. суттєво змінилася, Л. В. Васильєва зазначає: «Припинила існування сербсько-хорватська мова, якою як офіційною користувалися чотири етноси — серби, хорвати, мусульмани-босняки та чорногорці. На теренах її поширення сьогодні функціонують сербська, хорватська і боснійська мови» [14: 3; 34]. Говорячи про норму як головну ознаку кожної сучасної мови-стандарту, авторка детально висвітлює діалектну основу мов штокавської діасистеми й розглядає питання, що стосуються відмінностей між сербським, хорватським, боснійським і чорногорським стандартами на лексичному, фонетично-просодичному (акцентуація; фонетичні опозиції) рівнях, опозиції на рівні словотвору (вживання суфіксів; відмінності у префіксальному творенні); особливості морфологічного і синтаксичного рівнів [детальніше про це див.: там само: 24–28]. З одного боку, можна загалом погодитися із твердженнями про те, що «...діалектна основа боснійської, сербської, хорватської і чорногорської мов упродовж їхнього формування відзначалася низкою специфічних рис. Існування єдиної мови вплинуло на мовні рівні цих мов. Зважаючи на це, вони стали набагато більш подібними між собою, ніж були до ХІХ ст., коли розвивалися окремо» [там само: 29]. З іншого ж боку, як зазначає сама авторка, «формування стандартів як сепаратних було тривалим процесом, який розпочався в межах існування сербсько-хорватського стандарту майже від самого початку його існування через його демократичність» [там само: 29]. Показовим, на нашу думку, є й той факт, що у висновках до автореферату Л. П. Васильєва на перше місце ставить позамовні чинники, що спричинили появу сучасних літературних мов штокавської діасистеми, на друге — соціолінгвальні, й лише на третє — лінгвальні, котрі все-таки повинні були б мати вирішальне значення, оскільки йдеться про складну лінгвістичну проблему. Щодо остаточного висновку про те, що «існування боснійської, сербської, хорватської і чорногорської мов як окремих соціально-функціональних складових зазначеної діасистеми на теренах поширення колишньої сербсько-хорватської мови є безумовним» [там само: 30], — то, на наш погляд, він носить доволі категоричний характер і може бути предметом наукової дискусії. Так, наприклад, в інтерв'ю чорногорській газеті «Побједа» від 16.10.2004 р. завідувач кафедри славистики у Сорбонському університеті, професор Поль-Луї Тома підкреслює думку про те,

що «...у лінгвістичному аспекті стан справ суттєво не змінився порівняно з тим, як було раніше. Завжди існували очевидні відмінності, а надто у царині лексики між розмовною й писемною мовою в Боснії, Чорногорії, Хорватії та Сербії. Коли ми читаємо ваших письменників або слухаємо носіїв вашої мови, то, виходячи з мовних відмінностей, чітко усвідомлюємо, хто й звідки до нас приїздить. Після того, як з'явилися назви, ці відмінності засвідчені, й ми ставимося до цього з повагою. З наукового погляду — це єдина лінгвістична система, у межах якої існує багато стандартизованих мов» [87]. Наведемо, нарешті, найвагоміший, з нашого погляду, аргумент відносно характеру всіх мовних явищ, про який образно говорить французький лінгвіст: «Ідентичною є ситуація зі стандартизованими варіантами англійської в Британії, Америці й Австралії... Не може та сама людина до опівдня говорити сербською, по обіді — хорватською, вечеряти... й чорногорською сказати вам: "Добраніч!", а прокинутися вже носієм боснійської мови» [там само]. Доповнюючи думку П.-Л. Тома, доречним буде зазначити, що, скажімо, бразильський варіант португальської мови демонструє значно більше відмінностей з португальською мовою, якою говорять у самій Португалії, на фонетичному, лексичному, морфологічному, синтаксичному рівнях тощо, аніж сербська, хорватська, боснійська і чорногорська мови, які частина лінгвістів відверто іронічно називають «клонуваними» мовами, і такий погляд, певно, теж має право на існування. Чимало відмінностей бачимо також у німецькій мові в Німеччині, Австрії, Швейцарії, не говорячи вже про наявність істотних діалектних відмінностей, котрі, як правило, існують у межах кожної з мов. Те саме стосується й «строкатості» української мови в самій Україні, й особливо, мабуть, груп поліських і західноукраїнських говірок (здаймо, принаймні, розмаїття закарпатських некодифікованих говірок південно-західного наріччя української мови), а також характерних рис української мови за її межами, себто української мови великих українських діаспор (у Росії, Білорусії, в Західній Європі, у США, Канаді, Аргентині, Бразилії, Австралії тощо) [69: 744–760]. На підкріплення своєї позиції П.-Л. Тома наводить і наступні переконливі аргументи, які дають можливість подивитися «в корінь» проблеми: «Найбільше відмінностей маємо у лексиці, однак треба підкреслити, що лексика не є ядром лінгвістичної системи, а його частиною, найбільше схильною до змін, причому зміни стосуються інцидентної варіації. ... Розрізняють інцидентну і систематичну варіації. Інцидентна варіація торкається лише

окремих елементів складових лінгвістичної системи, таких як лексика, у той час як систематична варіація, наприклад, у фонології або морфосинтаксисі, реструктурує систему в її основі... Лексичні зміни в Хорватії (у вигляді неологізмів, діалектизмів, архаїзмів) і в Боснії (тенденція до розширення вживання турцизмів, наголошення на фонемі *x*), звісно, не можуть впливати на структуру лінгвістичної системи» [86: 230].

Протягом новітнього періоду українська мова бурхливо розвивається вже за умов незалежності України [детальніше про це див., напр.: 77: 298–305], проте лінгвісти часто висловлюють справедливе занепокоєння з приводу подальших перспектив її існування: «Глобалізація, попри всі свої переваги, несе загрозу мовному розмаїттю Землі. До 2100 р. переважна більшість мов, напевно, не доживе. Виживуть лише мови добре внормовані, багатofункціональні й поціновані з боку своїх носіїв. Хоч за роки незалежності українська мова зміцнила свої суспільні позиції, її все ще не можна викреслити зі списку потенційно загрожених мов. І якщо МС (мовна свідомість — В. Я.) була потрібна українцям, щоб зберегти мову в ситуації бездержавності, то нині — щоб захистити її в добу глобалізації» [59: 117–118]. Загальною типологічною рисою, що об'єднує сербську й українську мови, певно, слід уважати й низку моментів, що стосуються не лише їхнього походження, а також становлення та специфіки розвитку. У ХХ ст. питання походження сучасної української літературної мови були найповніше висвітлені в працях видатного українського славіста, академіка Л. А. Булаховського. Творчо підсумовуючи й синтезуючи передові лінгвістичні, історичні, археологічні відомості свого часу, учений дав історико-лінгвістичний коментар, послідовно схарактеризувавши релевантні риси фонетики, морфології, наголосу, синтаксису української мови. Цикл праць Л. А. Булаховського про походження української мови, який згодом увійшов до його «Вибраних праць у п'яти томах», окреслює широкий контекст питань, стосовних південноруської лексики в пам'ятках, історичних стосунків української мови з іншими східнослов'янськими, українсько-білоруських мовних зв'язків, критичний огляд найважливіших теорій розгалуження східнослов'янської мовної єдності тощо [12: 9–216]. Однак учений застерігає, що «виникнення літературної мови не слід уявляти собі... просто як факт появи на письмі продукції художньої літературної творчості... Літературні мови як щось стале виникають, звичайно, не відразу, а як сума спроб, вдалих і невдалих... поки не з'явиться серед представників слова... авторитет, художній

або граматичний, чи взагалі стилістичний, писемні твори якого вже не сприймаються як спроби, а стають зразковими і надовго визначають шляхи мови, що він її репрезентує» [там само: 24]. Таким «кодіфікатором» мови на українському ґрунті став Т. Г. Шевченко, який «підніс на щабель національного значення українську літературну мову, і його мова й досі залишається в багатьох випадках мірилом законності вживання того або іншого українського слова» [там само: 25]. Привертають увагу сучасні українські лінгвістичні студії концептуального характеру, які по-новому витлумачують і доповнюють комплекс питань, пов'язаних із походженням української мови. На перше місце тут, безумовно, слід поставити лінгвістичні дослідження академіка Г. П. Півторака. У його працях ми знаходимо висвітлення цілої низки проблем, що послідовно підводять до розуміння одного з авторитетних поглядів на історичне формування конфігурації сучасної української літературної мови. Учений аналізує питання розвитку давніх історичних процесів на землях сучасної України, окреслення протоукраїнської етномовної території, формування важливих південноруських діалектних особливостей, властивих саме українській мові (злиття звуків *ы, і > и*; зближення голосних *е — и*; перетворення *ě (h)* в *і, е*; зміни *е* в *о* після шиплячих та *й*; протетичні приголосні в протоукраїнських говорах; закінчення *-ові, -еві (-єві)* в давальному відмінку однини іменників чоловічого роду; специфіку кличного відмінка іменників. Академік Г. П. Півторак не оминає своєю увагою також наступні важливі риси української мови: чергування задньоязикових приголосних *з, к, х* зі свистячими *з, ц, с* у давальному та місцевому відмінках однини; закінчення *-у (-ю)* та *-а (-я)* в родовому відмінку однини іменників чоловічого роду; закінчення *-ої* в родовому відмінку однини прикметників жіночого роду; форми 3-ої особи дієслів теперішнього і простого майбутнього часів типу *пи́ше, несе́*; закінчення *-мо* у дієсловах першої особи множини теперішнього й майбутнього часів (*ма́ємо, пишемо*) [детальніше про це див.: 46: 107–119]. Історичний огляд формування специфічних рис української мови доповнює розгляд виникнення давніх українських діалектів (занепад зредукованих *ѣ, ѵ* та його наслідки; перехід сполучень *гы, кы, хы > ги, ки, хи*; ствердіння приголосних перед *и, е*; ствердіння губних *б, в, м, н, ф*; ствердіння *р* у деяких південно-західних українських говорах; формування місцевих протоукраїнських особливостей у південноруській лексиці [там само: 128–131]) та джерел української літературної мови, зокрема виникнення писемності у східних слов'ян; дві писемно-літературні

мови Київської Русі: руська і церковнослов'янська; мова творів руської писемності (мова юридично-ділової писемності; мова руських літописів; особливості мови світсько-художньої літератури) [там само: 135–170].

Річ у тім, що увага до варіативності лексичного складу діалектів тієї самої мови або мовних стандартів є лише одним із засадничих моментів її дослідження. Ширші обрії відкривають показові паралелі, стосовні походження й функціонування притаманного лише сербській і українській мовам *спільного лексичного шару*. Цей факт можна вважати відправною точкою для багатоаспектної сербсько-української лінгвістичної проблематики. Саме на такому порівняльному тлі базуються відомі студії академіка П. Івича, який, зокрема, констатує: «Як показали дослідження, нещодавно здійснені на території українських Карпат, там уживається багато слів, поширених взагалі тільки на слов'янському півдні, або навіть лише в певних південнослов'янських говірках, зазвичай сербсько-хорватських або болгарських. Серед таких слів — *доста, загртати, кућа, навильак, наште срце, полазник, слепи миш, стаја, уштипак, чедо, читав* — певна річ, усі вони оформлені відповідно до звукових особливостей тамтешніх діалектів... Очевидно, що ці слова там уживалися як праслов'янські діалектизми вже в часи, коли предки південних слов'ян звідти пересувалися на південь, а згодом — залишилися й після того, як переселенці пішли» [27: 20].

Таким чином, ми безпосередньо логічно підійшли до *характеристики основних відмінностей між сучасними сербською і українською літературними мовами*, що найкраще відображено в дослідженнях, якими послуговуються і сучасна сербська, і сучасна українська лінгвістика. Як відомо, «основи систематичного контрастивного вивчення сербської мови в Україні заклав видатний український лінгвіст академік Леонід Булаховський. У своїй фундаментальній праці «Акцентологічний коментар до сербохорватської мови» Булаховський в діахронічному аспекті описує низку найважливіших суперсегментних характеристик сербської мови. Продовжуючи традиції академіка Олександра Шахматова, він особливо підкреслив роль сербської мови в контексті реконструкції праслов'янської акцентологічної системи. Академік Булаховський був прибічником креативного підходу до аналізу акцентологічних змін, які відбулися у різних морфологічних категоріях: він свідомо розширив межі їхнього традиційного вивчення і був першим ученим, котрий розглядав згадану проблематику в контексті явищ емоційно-афективного походження.

Сербська акцентологічна система є постійним фоном майже в усіх його працях з галузі акцентології. Необхідно також нагадати, що його студії, присвячені акцентологічній проблематиці, були вперше опубліковані у 1921 р. саме в «Јужнословенском филологу» (одному з найавторитетніших тогочасних югославських лінгвістичних видань, яке під тією самою назвою виходить у Республіці Сербії й дотепер — В. Я.) [54: 264–265]. Цінний мовний матеріал і теоретичні узагальнення, стосовні подібних та відмінних рис на різних мовних рівнях знаходимо й у фундаментальній колективній праці українських мовознавців «Історична типологія слов'янських мов. (Фонетика, словотворення, лексика і фразеологія)» [детальніше про це див.: 28: 5–287] та в її продовженні «Історична типологія слов'янських мов» [детальніше про це див.: 29: 6–247]. Цінні спостереження щодо традицій дослідження української мови в державах колишньої Югославії знаходимо й у доробкові професора В. В. Чумака [70: 147–161].

Нещодавно в Україні з'явилося серйозне монографічне дослідження *українського вокалізму*, яке може стати відправною точкою, здатною створити ґрунт для відродження традицій українсько-сербських компаративних студій, започаткованих академіком Л. А. Булаховським в Україні й академіком А. Белічем у Сербії. Йдеться про працю О. С. Іщенко «Голосні звуки української мови залежно від темпу мовлення», в якій, зокрема, запропоновано оригінальну методіку вияву впливу темпу мовлення на голосні звуки й репрезентовано акустичні параметри голосних звуків української мови в різному темпі (повільному, помірному, швидкому). У передмові автор справедливо зазначає: «Передусім саме темп мовлення визначає такі фонетичні процеси, як асиміляція, акомодация різних типів, редуція, елізія тощо, якісно-кількісну характеристику сегментного складу мовлення, отже, безпосередньо заторкує артикуляційно-акустичні властивості звуків, що є визначальним для кожного з них, і водночас сприяє виявленню тих ознак, які є спільними для всіх реалізацій окремої фонемі української мови. Темп мовлення — це складне явище, в якому тісно переплетені мовна традиція та психічний склад людини, національне й індивідуальне. Це та мовленнева ознака, що конкретизує кожну особистість і водночас значною мірою типізує носіїв певної національної мови ...Врахування надсегментних явищ мовлення у процесі вивчення голосних звуків є необхідною умовою для правильного їх розуміння, тлумачення, моделювання тощо» [30: 8–9]. До здобутків книги слід віднести також і той факт, що вона започатковує системне вивчення

сегментного складу фонетичного рівня української мови з урахуванням мовленнєвої просодії.

Безперечно, багатий матеріал для зіставлень дають *українсько-сербські граматичні паралелі*. Так, наприклад, чималий внесок до вивчення *синтаксичної типології дієслівної парадигми і присудка* в сербській, українській та інших слов'янських мовах зробив професор В. В. Чумак [74: 5–134], який доповнив свої ґрунтовні узагальнення в цій галузі діахронічними описами статусу синтаксичного релятива в складнопідрядних реченнях, спостереженнями відносно розвитку й сучасного стану дієприкметників минулого часу, давального відмінка у східнослов'янських мовах у порівнянні з сербською, а також розвитку безособових дієслівних форм у сербській мові в порівнянні з іншими слов'янськими мовами тощо [71: 21–222; 73: 151–157; 29: 6–141]. У сучасній сербській лінгвістиці опис семантичної структури окремих типів присудків у сербській та українській мовах вивчає znana дослідниця Л. Попович [47: 481–499; 52: 529–540].

Вагоме наукове підґрунтя для контрастивного дослідження сербської та української мов, яке оптимально окреслює їхні найважливіші перспективи, становить, на нашу думку, монографія Т. Б. Лукінової, присвячена числівникові у слов'янських мовах. Продовжуючи кращі традиції українських лінгвістів у вивченні цієї частини мови [2: 5–240], авторка відштовхується від категорії кількості як від однієї з найзагальніших характеристик буття й підкреслює глибоку архаїку числових назв. Зокрема, предметом детального аналізу є числівникові утворення прикметникового характеру з формантами *-oj-, -or-/er-* (*двоји, двоја, двоје; обоји,, -а, -е; троји, -а, -е; четвори, -а, -е... десетори, -а, -е* тощо). Цікаво, що, на відміну від української мови, сербські кількісні числівники на кшталт *два, три, четири* демонструють чітку тенденцію до втрати деяких відмінкових форм, чимало кількісних числівників (*пет, шест, седам* і т. д.) узагалі втратили відмінювання, натомість числівникові імена (або, за деякими граматиками, збірні числівники) на *-ојица, -орица* (*двојица, обојица, тројица, тридесет и четворица* і т. п., якими позначається точна кількість осіб чоловічої статі), розвинули надзвичайно розгалужену парадигму в тому розумінні, що подібні утворення «можливі від усіх збірних числівників..., починаючи від *двоје* до *деведесет деветеро* включно» [41: 231].

Незважаючи на генетичну спорідненість, сербська і українська мови демонструють нині *суттєві розбіжності у відмінюванні слів, що належать до різних частин мови* (іменників, займенників, прикметників тощо). До потенційно найцікавіших, проте досі

неохоплених ділянок контрастивних досліджень слід віднести історію формування окремих відмінкових форм, особливості вживання прийменників з формами тих самих відмінків (в обох мовах), формальний синкретизм давального й місцевого відмінків множини у сербській мові, завдяки якому їх розрізняють на просодичному рівні. Сподіваємося, що в українській лінгвістиці з'являться студії на кшталт монографій, присвячених контрастивному аналізу згаданих явищ у сербській і російській мовах [див., напр.: 43: 5–220].

Окреслюючи перспективи порівняльних досліджень сучасних сербської та української літературних мов, варто особливо зацентувати увагу на тому, що актуальність майбутніх студій визначається об'єктивними чинниками мовного розвитку. У цьому контексті до особливо перспективних напрямів слід віднести відображення у вищезгаданих мовах *категорії часу* як однієї з об'єктивних фундаментальних характеристик буття. Як слушно зазначає академік Л. А. Булаховський, «ця категорія знаходить свій вияв у відповідних ознаках понять, пов'язаних із дією або станом. Проте навряд чи існує мова, в якій час морфологічно був би виражений у його чистому значенні» [11: 190]. Ділянкою, яка промовисто ілюструє наведену тезу, можна вважати системи минулих часів сучасних сербської та української літературних мов, зокрема, *розбіжності у вжитку, стосовні грамам минулого часу*. Професор Ю. С. Маслов відносить сербську мову (архаїчнішу в порівнянні з українською) до найцікавішого, на його думку, «напіваористного» типу [42: 10–24], для якого нині є характерною наявність чотирьох претеритальних форм дієслова (двох аналітичних: перфекта і плюсквамперфекта, а також двох синтетичних: аориста й імперфекта), які, проте, неоднаковою мірою функціонують на території поширення сербської мови. Розглядаючи формальні й фонетичні особливості утворення аориста та імперфекта, академік М. Стеванович підкреслює наступне: «Аорист, як правило, утворюється від основи інфінітива за допомогою особового закінчення *-x*, яке у деяких інших особових формах переходить в інші звуки, залежно від звуків, що його оточують... Якщо ми звернемо увагу на форми імперфекта..., то помітимо дві речі, а саме: що імперфект від одних дієслів утворюється від основи теперішнього часу, а імперфект від інших — від основи інфінітива, так само, як і те, що формальні закінчення імперфекта не є однаковими в усіх дієслів» [64: 339; 338]. У сучасній сербській літературній мові спостерігаємо певну експансію перфекта як «універсальної» дієслівної аналітичної

форми минулого часу, синтетичні ж претеритальні форми демонструють тенденцію до звуження сфери свого використання. Так, наприклад, імперфект нині зовсім зник із мови засобів масової інформації й досить рідко вживається в розмовному мовленні, аорист — активніше застосовується в розмовному мовленні, але загальна динаміка його використання також свідчить про те, що показники, пов'язані з питомою вагою цієї форми в різних сферах ужитку, відчутно зменшуються. Певна річ, що це співвідношення зовсім по-іншому виглядає в художньому дискурсі: вивчення цього питання має бути предметом окремого лінгвістичного дослідження.

Якщо говорити про українську мову, то вона, так само, як і багато східно- й західнослов'янських мов, пішла іншим шляхом. У зв'язку з утратою синтетичних форм минулого часу, основний семантичний акцент, природно, змістився тут на дієслівний вид. Академік В. М. Русанівський наголошує на тому, що «давня українська мова успадкувала від староруського періоду систему часів, з якої на той час уже випав імперфект, але ще подекуди (можливо, за традицією) вживався аорист» [57: 256]. У сучасній українській літературній мові на зміну декільком формам минулого часу прийшла «універсальна» форма, яка встановлює часову попередність дій, процесів та станів щодо моменту мовлення. Семантично й формально вона пов'язана з колишнім перфектом, однак, з огляду на втрату допоміжного дієслова і низку інших чинників, на сучасному етапі вважати її перфектом уже не можна. Проте латентний зв'язок із втраченими формами зберігається й дотепер. Як свідчать фундаментальні лінгвістичні описи морфологічної системи і структури сучасної української літературної мови, з позицій функціонально-категорійної граматики «грамема **минулого** часу виражає об'єктивно реальні події, процеси та стани, що відбувалися (виявлялися) або відбулися (виявилися) в певний часовий проміжок до моменту мовлення... Минулий час виступає у формі недоконаного й доконаного виду... Минулий час доконаного виду означає дії, процеси та стани, які передували моменту мовлення.... Розрізняють два різновиди його значень: **перфектне й аористичне**. **Перфектним** є значення, коли результат дії, процесу або стану наявний тоді, коли про них повідомляють, і він актуальний у момент мовлення... **Аористичним** називається таке значення, коли результат у минулому завершеної дії не пов'язаний із моментом мовлення» [16: 252–253]. Крім згаданої універсальної форми минулого часу з її багатьма семантико-стилістичними й експресивними

нюансами, українська мова зберігає також форми *давноминулого часу*, котрі мають «...аналітичну структуру, в якій поєднується допоміжне дієслово *бути* у формі минулого часу і повнозначне дієслово в цій же формі, причому перше вказує, що одна з двох минулих дій є попередньою, передминулою» [16: 253]. Форми давноминулого часу утворюються здебільшого від дієслів доконаного виду й указують на те, «...що означувані цими формами дії відбулися раніше від інших дій до моменту мовлення. Тому форми давноминулого часу передбачають наявність у реченні (або в ширшому контексті) інших дієслів у формі минулого часу. ...На відміну від усіх інших відносних значень, давноминулий час має спеціальну форму вираження» [57: 261; 259]. Порівнюючи специфіку грамем часу в сучасних сербській і українській літературних мовах, треба враховувати, що в сербській мові «...поряд із **новим плюсквамперфектом** (підкреслення наше — В. Я.), у якому допоміжне дієслово виступає в формі перфекта, збереглися ще **давні форми плюсквамперфекта** (підкреслення наше — В. Я.) з допоміжним дієсловом в аористі та імперфекті (...*bijah čuao, bjeħ čuao, bio sam čuao*)» [57: 261], а «...староукраїнські пам'ятки (очевидно, у зв'язку з втратою імперфекта і значним скороченням аористних форм) давнього плюсквамперфекта уже не засвідчують. Натомість у них досить широко вживаються відомі ще зі староруського періоду форми нового давноминулого, що складаються з дієприкметника на -л- від основного дієслова і перфекта від допоміжного дієслова: *пришель былъ есмь*» [там само: 259]. Говорячи про *транспозиційний потенціал граем минулого часу*, пов'язаний із уживанням цих часових форм у невласивій значеннєвій сфері, українські лінгвісти дотримуються думки про те, що, порівняно із граемами теперішнього часу (які, завдяки своїй внутрішній рухливості й часовим актуалізаторам, вираженням прислівниками, відносно легко виходять за властиві їм часові межі) та граемами майбутнього часу (неоднорідними з погляду проникнення в інші часові сфери), *транспозиційний потенціал граем минулого часу є найобмеженішим*. Причини цього явища фахівці схильні вбачати у тому, що «...грамема недоконаного виду виражає тільки свою часову семантику, а грамема доконаного виду зрідка може набувати значення майбутнього часу доконаного виду або теперішнього часу» [16: 256]. Незважаючи на свій доволі обмежений транспозиційний потенціал, граеми минулого часу часто-густо стають каменем спотикання при перекладі художніх творів навіть спорідненими мовами. Характерною рисою деяких колоритних, типowo

сербських часових форм наприклад, *презенс кондиціоналіса* як заміни перфекта в розповідях про минулі події у сербському художньому дискурсі, є семантична конотація, пов'язана з описом звичних, повторюваних подій. Остання використовується зазвичай заради створення ефекту ретардації, подекуди навіть стагнації наративного викладу. Із цим явищем часто пов'язані й труднощі при перекладі сербського художнього дискурсу українською мовою. Так, зокрема, «можна спостерігати досить велику різноманітність перекладацьких трансформацій при пошуках українських еквівалентів цієї сербської дієслівної форми, адже у сербській, ... *презенс кондиціоналіса* вживається як заміна перфекта при розповіді про минулі події. Семантичний відтінок модальності зберігається в загальному смислі, але при цьому часовий компонент є домінуючим. Однак, модальний відтінок... робить значення потенційно виразнішим. По суті, тут ідеться про перехід модальності в темпоральність, із якої впливає експресивність кондиціоналіса» [див.: 78: 70].

Увагу дослідників загальних рис і розбіжностей, пов'язаних із грамами часу, неминуче привертає низка питань, котрі актуалізуються саме в порівняльному контексті. Йдеться *про відмінності, що їх демонструє дієслівний вид у сербській і українській мовах*, як вияв семантичного явища аспектуальності [див., напр.: 56: 5–97]. Найкolorитнішу групу в даному контексті, безумовно, являють собою так звані *двовидові дієслова* в обох аналізованих мовах. При цьому відправною точкою є той факт, що в сербській мові спостерігається незвичайне навіть для слов'янських мов багатство двовидових дієслів. Свого часу на це явище звернув увагу академік А. Беліч, об'єктом аналізу якого стали сербські дієслова: *писати, чути, именовати, крстити, ручати, узроковати, вечерати, видјети, вјеровати*, про які ще Вук Караджич писав, що вони мають значення й доконаного, і недоконаного виду. Класична праця вченого з цього приводу просякнута бажанням «збагнути суть можливого розвитку двох видів у тих самих дієслів, часто-густо без великої або й жодної зміни їхнього значення» [4: 1]. Продовжуючи традиції А. Беліча й аналізуючи чотири групи сербських дієслів у контексті їхніх інослов'янських буквальних і контекстуальних відповідників (*бити (бијем), бити (будем), битисати, брикати, вапити, везати, видети, вући, гађати, грнути, дати, жалити се, захтевати, звати, имати се, искати, ићи, јести, казати, кладити се куцати (се), лупати, малаксати, менити (се), мењати (се), молити, моћи, писати (се), питати (се), пити, плинути, просити, разу мети, родити (се), ручати, видети се, страдати*,

стреляти, тражити, тужити, тући, чатисати, честитати, чути тощо), а також роль і значення префіксів (*до-, за-, из-, на-, над-, о(б), од-, по-, под-, пре-, при-, про-, раз-, с(а), у-, уз-* і т. д.), професор І. Грицкат доходить важливих висновків: «Аналіз свідчить, що двовидовими стають у мові або новіші дієслова (і чим новішими вони є, тим частіше в них зустрічається ця риса), або ж новіші семантичні відгалуження старих дієслів. У цих останніх згада не явище часто спостерігається в тих випадках, коли новий семантичний відтінок означає переосмислення явища, котре давно вже має в мові свою назву, нову символіку старої дії, певний результат, досягнення якого вимірюється умовно... У таких випадках дієслова, що раніше були імперфективними, набувають і перфективності, без використання префіксації. Що стосується новіших двовидових дієслів, звичайно, не можна говорити про певні відтінки семантики, оскільки ці відтінки можуть бути вельми різноманітними. Однак і перший, і другий факт свідчить про те, що дії префіксації складніше підлягають ті дієслівні значення, для яких, із метою перфектизації, потрібно було б знайти префікс, позбавлений будь-якого реального чи переносного значення, префікс, який може послугувати лише як суто граматичний засіб» [там само: 109]. Принциповий характер мають також наступні постулати дослідниці, від яких і слід відштовхуватися, здійснюючи компаративні дослідження сербських і українських двовидових дієслів: «Певних імперфективних дієслівних значень у них (двовидових дієсловах — В. Я.) не набувають перфективні пари шляхом префіксації, натомість вони у власному морфологічному арсеналі розвивають і перфективність. Такими є, передовсім, дієслова, що виражають значення завершеності дії,... процесу з чітко визначеними смислом і метою, іноді зі штучно створеною символікою, дієслова, котрі паралельно з етимологічним значенням отримують значення нової, додаткової «доцільності» дії. Перфектизувати такі дієслова можна лише за допомогою абсолютно нейтральних префіксів, таких префіксів, які апіорі позбавлені будь-якого просторового або... часового значення. Інші дієслова, які перфектизуються без префіксів, “самі по собі”, це ті дієслова, котрі в мові ще ніколи, в жодному значенні не перфективізувалися жодним префіксом» [там само: 109].

Досліджуючи два приклади типових видових пар сербських дієслів (імперфективний видовий різновид (*прати*) і перфективний (*опрати*), а також видову пару *развести се* і *разводити се*), академік М. Івич наочно висвітлює дотичну проблему з певних нових поглядів на усталені речі: «Результати проведеного аналізу

лише підтверджують, наскільки мають рацію ті науковці, котрі особливо акцентують на складності питання, про яке йдеться. ... Як уже зазначалося у фаховій літературі, до (давно поставлених, проте все ще) невіршених питань, про які дискутують у сучасній мовознавчій науці, відноситься й таке: чи так звані “дієслівні видові пари” являють собою дві лексичні одиниці, чи одну, реалізовану, щоправда, за допомогою двох окремих граматичних версій?» [26: 1].

Незважаючи на те, що в сучасній українській літературній мові лексичний шар, утворюваний двовидовими дієсловами, не є таким різноманітним, як у сербській літературній мові (ані в кількісному відношенні, ані з погляду семантики) сучасна українська лінгвістика також зараховує питання, стосовні двовидових дієслів, до розряду дискусійних і таких, що вимагають певного перегляду. Аналітично переосмислюючи підхід до двовидових дієслів А. Беліча, С. О. Карцевського і В. М. Русанівського, А. П. Загнітко, зокрема, зазначає, що «інколи реалізація ГЗ (граматичного значення — В. Я.) виду таких дієслів тлумачиться як контекстуальна... Зосередження уваги на двовидовості дієслів нашоєхує на думку про потенційну здатність МФ (морфологічної форми — В. Я.) виду розчіплятися на синтаксичному рівні, відображаючи відповідну семантику. Такі дієслова на віртуальному рівні вміщують дві МФ виду, тому їх слід кваліфікувати як дієслова з омонімією видових форм. Подібна характеристика відображає функціональну специфіку дієслівних лексем і послідовне розмежування видових форм на парадигматичному і синтагматичному рівнях. Тлумачення дієслів типу *анексувати*, *амортизувати*, *анестезувати*, *технізувати* як двовидових не розкриває механізму розчеплення омонімічних форм виду на синтагматичному рівні, а спрямовує увагу на потенційну здатність лексеми виступати із ГЗ доконаного / недоконаного виду, в той час як ці ГЗ є віртуально закріпленими за лексемою, визначаючи спектр її взаємодії у формально-парадигматичному і функціонально-семантичному планах, і постійно актуалізуються на синтагматичному рівні внаслідок поєднання із ГЗ часу, способу і підпорядкованості ситуативно-прагматичним завданням» [21: 259–260]. Міркуючи про категорію дієслівного виду в контексті сучасних тенденцій до перегляду нормативних засад української літературної мови, професор О. О. Тараненко наголошує на дальшій активізації «... тенденцій до формального розмежування значень недок. і док. в. у двовидових дієсловах іншомовного походження (а також дієслова *українізувати*)... Тенденція до формально не вираженого

поєднання значення обох видів у формах... дієслів іншомовного походження, яка закладена ще граматичними особливостями мови-джерела і має певну опору в наявності окремої (тепер уже невеликої) групи питомих двовидових дієслів (*веліти, вінчати*, наприклад, «вінчати на царство», *дарувати, женити, колесувати, коронувати* — давнє запозичення, *мовити, ...обнародувати, ...полонити, ранили, родити, розслідувати, рушити, хрестити* та деякі інші; втім, значення док. в. у більшості з них частіше вже виражається префіксальними формами), підтримується впливом російської мови» [65: 56; 59.].

З дієсловом тісно пов'язана ще одна перспективна галузь компаративних сербсько-українських досліджень, а саме, *категорія перехідності*. Проблематикою, дотичною структури поля перехідності в українській і сербській мовах, функціональних аспектів перехідності тощо, наразі, мабуть, найактивніше займається сербська україністка М. Іванович [детальніше про це див.: 22: 1–120; 23: 179–187].

У Сербії великий внесок до скарбниці сербсько-українських контрастивних досліджень прямо й опосередковано зробили професор Р. Бошкович, академік А. Беліч, академік П. Івич, академік М. Івич, професор Б. Терзич та ін. Відповідно, на сучасному етапі чітко вимальовуються найважливіші загальні напрями контрастивних сербсько-українських лінгвістичних досліджень. Чільне місце серед них посідає *контрастивна синхронічна й діахронічна дериватологія*. Великий поштовх для її розвитку свого часу дали роботи професора Р. Бошковича, в яких детально аналізувався багатий інвентар слов'янських суфіксів: моцїйні суфікси *-ica* і *-ka* (зокрема, суплетивна іменна моцїя); три типи суфіксів чоловічого роду: а) (*-ац* (< *-ьсь*), б) *-ин, -анин* (< *ian-inъ*); в) *-ик, -ник* (< *-ьн-икъ*); розвиток демінутивних суфіксів з елементами *k* і *s* тощо [детальніше про це див.: 9: 168–173; 206–210]. До недавнього часу в українській лінгвістиці, на жаль, не існувало досліджень рівня «Російсько-сербських мовних паралелей» сербського лінгвіста Б. Терзича (автор аналізує теоретичні й методологічні питання конфронтативного аналізу; деякі аспекти діахронічного підходу при вивченні сербської і російської мови; внесок професора Р. Кошутича в дослідження інтерференції російської та сербської мов, співвідношення синхронії та діахронії у викладанні російської мови у вищих навчальних закладах Сербії тощо) [66: 1–370]; дає блискучі зразки аналізу в галузі конфронтативної дериватології (суфіксів *-тель, -ець/-ац; -аш; -ар* у сербській і російській мовах). Утім, нещодавно з'явилися змістовні

дослідження представниці одеської славістичної школи, професора А. К. Смольської (про Вука Караджича і закономірності сербського словотвірного ареалу; зміни словотворчих норм сербської літературної мови ХІХ ст.; про дистрибуцію фемінних суфіксів у сербській мові; суфікси *-ља* та *-кинь-а* в сербській мові; компаративні дослідження сербської та української мов у контексті нормування в системі граматичного роду тощо) [детальніше про це див.: 61: 270–271].

Сербсько-українські *контрастивні дослідження в галузі лексичної семантики* представлені працями сербських лінгвістів Л. Попович і Т. Гаєв. У своїх дослідженнях паралельно з новим поглядом на семантичний потенціал, функції й символіку кольорів у фольклорі, Л. Попович, зокрема, пропонує й новий підхід до принципу категоризації кольорів, який покладено в основу їх інтерпретації. У працях сербської україністки Т. Гаєв подається цікавий опис лексико-семантичного потенціалу числівників, обумовлений їхньою ономазіологічною нумерологічною природою в сербській і українській мовах на матеріалі українських казок, історичних дум і пісень, сербських народних оповідань та епічних пісень ХІХ ст. Авторка доходить висновку, що досить часто ті самі числівники мають різні функції, визначені відмінностями в особливостях картини світу двох різних народів [детальніше про це див.: 17: 330–336].

Значні *відмінності у механізмі функціонування окремих вербальних стереотипів, які формально збігаються*, демонструють дослідження в галузі когнітивного аспекту контрастивного аналізу [48: 224–236; 49: 1–309; 50: 175–211].

У площині пошуків спільного й відмінного між сербською та українською мовами перебуває, відповідно, й *методика викладання сербської та української мов як іноземних*. Як свідчить практика, оптимальними для початківців є підручники, створені *інтернаціональним колективом або досвідченим вітчизняним автором-репатріантом* [див., напр.: 7: 1–156; 8: 1–179] і засновані на такому виборі текстів, які б репрезентували усі функціональні стилі мови — починаючи з літературно-художніх, фольклорних, газетних, наукових до текстів, котрі наслідують розмовне мовлення. Чільне місце мають посідати тексти, що безпосередньо ілюструють граматичні форми, яким присвячено теорію. Якщо говорити про підручники для студентів-фахівців, котрі вже опанували початковий рівень, то в пригоді їм більше стануть підручники, створені *сербами для іноземців* [89: 1–96; 40: 1–165; 81: 1–122], чудово «збалансовані» суперсучасні підручники, побудовані на тестах,

вправах, іграх (із зошитом, який містить рішення та правильні відповіді для самоперевірки), що, до того ж, можуть стати солідним підґрунтям для використання мультимедійних засобів [90: 1–154].

Наступний важливий момент стосується обов'язкового нині широкого лінгвокраїнознавчого й культурологічного контексту для повноцінної репрезентації сербської культури в підручниках [35: 217–228]. Говорячи про викладання сербської мови для українців (з урахуванням можливого білінгвізму аудиторії) та східних слов'ян узагалі, не можна оминати увагою й питання, пов'язані з ознайомленням із *особливостями сербської фонетики й акцентуації*. При цьому необхідно, з одного боку, враховувати, що сербський (тонічний або музичний) наголос майже в незмінному вигляді зберігає особливості праслов'янського, а, з іншого, суттєво відрізняється за своєю природою від силового наголосу, притаманного, зокрема, сучасним східнослов'янським мовам. Тому в цій галузі релевантного значення набуває не лише *вибір методики подачі навчального матеріалу*, який має носити популярний характер (навіть для початківців-філологів) [див., напр.: 45: 1–19], оскільки сприйняття цього аспекту завжди є найважчим для українця, а й *дозування інформації, вибір оптимального балансу між теоретичною та практичною складовою заняття* тощо. Викладач також мусить враховувати відмінності в *артикуляційній базі* сербів та східних слов'ян, труднощі, пов'язані з більш «твердою» (порівняно з українською) сербською вимовою тощо. Існує й чимало «виграшних» моментів: привабливий для студентів фонетичний принцип сербського правопису, сербська кирилиця, наявність великого обсягу спільної лексики і т. д. [детальніше про це див.: 32: 243–251]. Сучасний рівень вимагає від студентів навичок і умінь, пов'язаних із *послідовним усним* (а в ідеалі й синхронним) *перекладом*, а також із *письмовим перекладом* текстів різного типу із сербської мови українською і навпаки. Дані вимоги повністю вписуються у концепцію загальноновизнаної нової методичної парадигми, заснованої на *культурологічному підході* [детальніше про це див., напр.: 33: 271–280].

Таким чином, підсумовуючи, ще раз зауважимо: генетично споріднені мови, історичні, літературні й культурні зв'язки, безумовно, не слід буквально тлумачити лише як те, що сербів і українців об'єднує. Спільне та відмінне потрібно розглядати як симбіоз, як релевантні виміри сучасної парадигми, а передовсім — як потужний імпульс для майбутнього розвитку сербсько-українських контрастивних досліджень. Такими перспективними

галузями можна вважати, зокрема, розвиток *теолінгвістики*; *порівняльний опис концептів* у згаданих двох слов'янських мовах; *переклад літературних творів* і т. д. Ще один важливий напрям окреслив свого часу академік А. Беліч, визначаючи основні завдання сербської літературної мови: «...було б дуже корисно, якби наші лінгвістичні дослідження нарешті вийшли за суто граматичні межі й почали досліджувати розвиток стилістичних і естетичних особливостей нашої літературної мови у різних письменників» [6: 15]. Насамкінець підкреслимо, що вивчення духовного багатства слов'янства потрібне нам і для того, аби не втратити власну самобутність та ідентичність, зв'язок зі своїм корінням, щоб не загубитися у сучасному глобалізованому світі. Адже, як справедливо застерігає С. Г. Тер-Мінасова, «смерть мови і культури під дією глобальної мови — це крайній випадок, проте головна небезпека — це нівелювання національних культур, перетворення їх на певний середньостатистичний людський сурогат, позбавлений національних особливостей бачення світу» [67: 255].

Література

1. *Айдачич Д.* Славістичні дослідження: фольклористичні, літературознавчі, мовознавчі. — К.: Видавничо-поліграф. центр «Київський університет», 2010. — 307 с.
2. *Арполенко Г. П., Городенська К. Г., Щербатюк Г. Х.* Числівник української мови. — К.: Наук. думка, 1980. — 242 с.
3. *Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М.* Граматика української мови. Морфологія. Підручник — К.: Либідь, 1993. — 336 с.
4. *Белић А.* О глаголима са два вида // Јужнословенски филолог. Повремени спис за словенску филологију. — XXI. — Књ 1–4. — Београд: САНУ: Институт за српски језик, 1955–1956. — С. 1–13.
5. *Белић А.* Периодизација српскохрватског језика // Јужнословенски филолог. Повремени спис за словенску филологију. — XXIII. — Књ 1–4. — Београд: САНУ: Институт за српски језик, 1958. — С. 3–15.
6. *Белић А.* Савремени српскохрватски књижевни језик. Први део. Гласови и акценат. — Београд: Научна књига, 1951. — 184 с.
7. *Бондар І. П.* Сербська для початківців. — Ч. I. — К.: Вид-во КіСУ, 2000. — 156 с.
8. *Бондар І. П.* Сербська для початківців. — Ч. II. — Вид-во КіСУ, 2000. — 179 с.
9. *Бошкович Р.* Основы сравнительной грамматики славянских языков: Фонетика и словообразование. — М.: Высшая школа, 1984. — 304 с.

10. Булаховський Л. А. Акцентологический комментарий к сербохорватскому языку // Вибрані праці в п'яти томах. — Т. 5. Слов'янська акцентологія. — К.: Наук. думка, 1983. — С. 343–426.
11. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства. — К.: Держ. учбово-пед. вид-во «Рад. школа», 1955. — 248 с.
12. Булаховський Л. А. Питання походження української мови // Вибрані праці в п'яти томах — Т. 2. Українська мова. — К.: Наук. думка, 1977. — С. 9–216.
13. Васильєва Л. П. Особливості мови Боснії та Герцеговини (порівняно з хорватською і сербською нормою) // Проблеми слов'янознавства. — Вип. 51. — 2000. — С. 174–179.
14. Васильєва Л. П. Становлення і розвиток літературних мов штокавської діасистеми. Автореф. дис. ... д-ра філол. наук. — К., 2003. — 35 с.
15. Васильєва Л. П. Суспільна зумовленість існування чорногорської мови // Вісник Львівського ун-ту, Серія філол. 2009. — Вип. 46. — Ч. II. — С. 4–54.
16. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови. — К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. — 400 с.
17. Гаєв Т. Семантички потенціал броја два у украјинском и српском обредном песништву календарног циклуса // Славистика. — № VIII, 2004. — С. 330–336.
18. Гаєв Т. Семантички потенціал назива за број три у украјинском и српском фолклору // Славистика. — № XII, 2008. — С. 269–277.
19. Грицкат И. О неким видским особеностима српскохрватског глагола. IV Међународни Конгрес слависта у Москви. Реферати // Јужнословенски филолог. — XXII. — Београд: Издање Српске Академије наука, 1958. — С. 65–130.
20. Загнітко А. П. Основи функціональної морфології української мови: Навч. посібник. — К.: Вища шк., 1991. — 77 с.
21. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Морфологія. Донецьк: Дог ДУ, 1996. — 437 с.
22. Ивановић М. Прелазност у украјинском и српском језику: функционални аспект. — Београд: Задужбина Андрејевић, 2007. — 120 с.
23. Ивановић М. Структура поља прелазности у украјинском и српском језику // Зборник Матице српске за славистику. — 68. — 2005. — С. 179–187.
24. Ивановић М. Форма прямого додатка в заперечних конструкціях в українській і сербській мовах // Проблеми слов'янознавства. — Вип. 54. — Львів, 2004. — С. 113–121.
25. Ивић М. О значењу српскохрватског плусквамперфекта // Зборник за филозофију и лингвистику. — XXIII/1. — Нови Сад, 1980. — С. 93–100.

26. *Ивић М.* О тзв. «видским парњацима» — из новог угла // Јужнословенски филолог. — LVII. — Београд: Чигоја штампа, 2001. — С. 1–5.
27. *Ивић П.* Преглед историје српскохрватског језика // Целокупна дела. — Т. VIII. — Сремски Карловци; Нови Сад: Издавачка књи-жарница Зорана Стојановића, 1998. — 344 стр.
28. *Историческая типология славянских языков.* Фонетика, словообра-зование, лексика и фразеология. Под ред. А. С. Мельничука. — К.: Наук. думка, 1986. — 287 с.
29. *Исторична типологија слов'янських мов.* За ред. О. Б. Ткаченка. — Ч. 2. — К.: Довіра, 2008. — 264 с.
30. *Иценко О. С.* Голосні звуки української мови залежно від темпу мовлення: монографія. — К.: Інститут української мови НАН України, 2012. — 220 с.
31. *Јармак В.* Актуелни методолошки проблеми наставе српског језика као страног за студенте почетнике у Украјини // Сла-вистика. — Књ. V. — Београд: Чигоја штампа, 2001. — С. 245–255.
32. *Јармак В.* Нови аспекти наставе српског језика као страног за Украјинце и Русе // Научни састанак слависта у Вукове дане. — Т. 30/1. — Београд: Чигоја штампа, 2002. — С. 243–251.
33. *Јармак В.* Проблеми усменог превођења // Научни састанак сла-виста у Вукове дане. — Т. 34/1. — Београд: Чигоја штампа, 2005. — С. 271–280.
34. *Јокановић-Михајлов Ј., Ломпар В.* Говоримо српски: уџбеник срп-ског језика за странце. — 5 изд. — Београд: Међународни славис-тистички центар, 2010 (Београд: Чигоја штампа). — 96 стр.
35. *Кончаревић К.* Презентација српске културе у уџбеницима српског језика као страног // Научни састанак слависта у Вукове дане. — Т. 34/1. — Београд: Чигоја штампа, 2004. — С. 217–228.
36. *Кульбакинъ С.* Классификация глагола въ старославянскомъ // Seorsum impressum e «SYMBOLIS GRAMMATICIS» in honorem Ioannis Rozwadowski. — Т. II. — Cracoviae: Apud bibliopolam Gebether and Wolff, 1927. — С. 175–184.
37. *Кульбакин Ст. М.* Палеографска и језичка испитивања о Миро-слављевом јеванђељу. — Сремски Карловци: Српска манастир-ска штампарија, 1925. — С. 47–111.
38. *Кульбакинъ С. М.* Сербскій языкъ. Фонетика и морфологија серб-скога языка. Съ картой нарѣчій сербскога языка. — Изд. 2-е. Пособіе к лекціямъ. — Полтава: Электрич. Типо-Литографија И. А. Фришберга, 1917. — 100 с.
39. *Кульбакинъ С. М.* Украинскій языкъ. Краткій очеркъ историчес-кой фонетики и морфологии. — Харьков: Типографија «Печатное дѣло», 1919. — 103 с.
40. *Лекторске вежбе:* приручник за српски језик као страни (редактор Јелица Јокановић-Михајлов). — Београд: Међународни славис-тички центар, 2010 (Београд: Чигоја штампа). — 165 стр.

41. Лукінова Т. Б. Числівники в слов'янських мовах (порівняльно-історичний нарис). — К.: Наук. думка, 2000. — 370 с.
42. Маслов Ю. С. Очерки по аспектології. — Л., 1984.
43. Милинковић Љ. Датив у савременом српскохрватском и руском језику: конфронтитивна анализа. — Београд: Научна књига, 1988. — 228 с.
44. Митриновић В. Еквиваленти општег претерита пољског и руског језика у савременог српском наративном тексту (стату и функције простих претерита као пандана пољских и руских облика прошлог времена у најновијим српских преводима) // Зборник Матице српске за филологију и лингвистику. — XL/1. Нови Сад, 1997. — С. 83–96.
45. Пецо А. Акценатска читанка за више разреде основне школе. — Београд: Научна књига, 1973. — 199 с.
46. Півторак Г. П. Українці: звідки ми і наша мова. — К.: Наук. думка, 1993. — 200 с.
47. Поповић Љ. Аргументска структура глагола емотивног стања у словенским језицима // Зборник Матице српске за славистику. — Вип. 70–71. — 2007. — С. 48–499.
48. Поповић Љ. Гендерни аспект језичке слике стварности Украјинаца и Срба // Славистика. — X. — 2005. — С. 224–236.
49. Поповић Љ. Језичка слика стварности. Когнитивни аспект контрастивне анализе. — Београд: Филолошки факултет, 2008. — 309 с.
50. Поповић Љ. Прототип и стереотип у концептуализацији естетског код Срба и других словенских народа // Когнитивнолингвистичка проучавања српског језика. — Београд: САНУ, Одбор за српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, 2006. — С. 175–211.
51. Поповић Љ. Семантика назива за боје у руском, украјинском и српском фолклору // Зборник Матице српске за славистику. — 41. — 1991. — С. 149–155.
52. Попович Љ. Синтаксичні показники фразеологізації предикатів // Матеріали VI Міжнародного конгресу україністів, Мовознавство: Збірник наук. статей. — К.: Міжнародна асоціація україністів, 2008. — С. 529–540
53. Поповић Љ. Функције плусквамперфекта у савременом српском и украјинском језику // Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати. — Београд: САНУ, Одбор за српски језик у поређењу са другим језицима, 2010 (Београд: Полиграф). — С. 113–145.
54. Поповић Љ., Јармак В. Украјинско-српска контрастивна језичка истраживања // Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати. — Београд: САНУ, Одбор за српски језик у поређењу са другим језицима (Београд: Полиграф). — С. 263–280.

55. *Рашовић Ђ.* О системи глаголских облика и о једном покушају да се она наруши // Књижевност и језик. — Београд, 1961. — С. 39–52.
56. *Русанівський В. М.* Значення і взаємозв'язок граматичних категорій виду і часу в українській мові XVI–XVII ст. — К.: Вид-во АН УРСР, 1959. — 100 с.
57. *Русанівський В. М.* Структура українського дієслова. — К.: Наук. думка, 1981. — 316 с.
58. *Русановский В. М., Жовтобрюх М. А., Городенская Е. Г., Грищенко А. А.* Украинская грамматика. — К.: Наук. думка, 1986. — 360 с.
59. *Селігей П. О.* Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. — 118 с.
60. *Смольская А. К.* О проблемах сопоставительного изучения славянского феминного словообразования // Зборник Матице српске за славистику. — 29. — С. 155–159.
61. *Смольська А. К.* Слов'янські студії: Зб. статей. — Одеса: Астропринт, 2001. — 228 с.
62. *Смольска А.* Упоређење српског и украјинског језика (поводом нормирања у систему граматичког рода // Научни састанак слависта у Вукове дане. — Т. XXIV/1 — Београд: Чигоја штампа, 1995. — С. 35–42.
63. *Смольська А. К., Бондар О.* Еволюція семантики дієслів руху в аспекті типології української та сербської мов. — Мовознавство. — № 2–3, 2003. — С. 138–144.
64. *Стевановић М.* Савремени српскохрватски језик (Грамматички системи и књижевнојезичка норма). Увод. Фонетика. Морфологија. — Т. I. — 5 изд. — Београд: Научна књига, 1986. — 654 с.
65. *Тараненко О. О.* Дієслово в контексті сучасних тенденцій до перегляду нормативних засад української літературної мови // Мовознавство. — 2006. — № 2–3. — С. 55–77.
66. *Терзић Б.* Руско-српске језичке паралеле. — Београд: Славистичко друштво Србије, 1999 (Београд: Чигоја штампа). — 370 с.
67. *Тер-Минасова С. Г.* Война и мир языков и культур: вопросы теории и практики межъязыковой и межкультурной коммуникации: учебн. пособие. — М.: АСТ: Астрель: Хранитель, 2007. — 286 [2] с.
68. *Толстой Н. И.* Литературный язык у сербов в конце XVIII — начале XIX века // Национальное возрождение и формирование славянских литературных языков. — М.: Наука, 1978. — С. 269–328.
69. *Українська мова.* Енциклопедія. 3-є вид., зі змінами і доп. — К.: Вид-во «Українська енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. — 856 с.
70. *Чумак В. В.* Дослідження української мови в державах колишньої Югославії // Українське мовознавство у західних і південних слов'ян. — К.: Наук. думка, 2005. — С. 147–161.
71. *Чумак В. В.* Розвиток безособових дієслівних форм у сербохорватській і східнослов'янських мовах // Слов'янське мовознавство.

- Доповіді української делегації на XI Міжнародному з'їзді славистів. — К.: Наук. думка, 1993. — С. 213–222.
72. Чумак В. В. Словозміна. Дієслово // Історична типологія слов'янських мов. — Ч. 2. — К.: Наук. думка, 2008. — С. 6–141.
  73. Чумак В. В. Темпоральні форми словенського дієслова і сербсько-хорватсько-східнослов'янський граматичний контекст // Мовознавство. — № 2–3. — 2004. — С. 151–157.
  74. Чумак В. В. Типологія сказуемого в сербохорватском и восточнославянских языках. — К.: Наук. думка, 1985. — 134 с.
  75. Ярмач В. І. Деякі специфічні аспекти викладання споріднених південнослов'янських мов з урахуванням практичного білінгвізму аудиторії // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. — Вип. 63. — Чернігів, 2009. — С. 230–233.
  76. Ярмач В. І. Релевантні аспекти презентації лексики в підручниках сербської мови для східних слов'ян (профільний рівень) // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. — Вип. 70. — Чернігів, 2009. — С. 240–245.
  77. Ярмач В. І. Розвиток українського лексику в світлі концепцій Л. С. Паламарчука. Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія. Леонідові Сидоровичу Паламарчукові. — К.: КММ, 2012. — 488 с. — С. 298–305.
  78. Ćorac M. Stilistika srpskohrvatskog književnog jezika. — Beograd: Naučna knjiga, 1974. — 291 str.
  79. Ćosić P. Srpski za strance, testovi, vežbanja, igre. — 4 izmenjeno i dopunjeno izd. — Beograd: Kornet, 2011 (Beograd: Otvorena knjiga). — 154 str.
  80. Frančić V. Gramatyka opisowa języka serbo-chorwackiego. — Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1963. — 296 str.
  81. Krajišnik V. Naučimo padeže: priručnik za srpski jezik kao strani. — III dopunjeno izd. — Beograd: Line studio. — 122 str.
  82. Maretić T. Gramatika i stilistika književnog jezika. — Zagreb: Tisak i naklada knjižare L. Hartmana, 1899. — 700 str.
  83. Poljanec Fr. Istorija srpskohrvatskog književnog jezika s pregledom naših dijalekata i istorijskom čitankom. — Beograd: Narodna prosveta, 1931. — 288 str [5].
  84. Popović L. Prototypical and Stereotypical Color in Slavic Languages: Models Based in Folklor // Anthropology of Color: Interdisciplinary Multilevel Modeling. — Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, 2007. — P. 408–422.
  85. Stevanović M. Belićevo učenje o sintaksičkim sistemima glagolskih vremena, glagolskih načina i glagolskog vida // Zbornik radova o Aleksandru Beliću. — Beograd: SANU, posebna izdanja. — God. CDXCVIII, Odeljenje jezika i književnosti. — Knj. 28. — S. 91–131.
  86. Toma P.-L. Српски, хрватски, босански, црногорски, српскохрватски на Сорбони // Научни састанак слависта у Вукове дане. — Т. 34/1. — Београд: Чигоја штампа, 2004. — С. 229–238.

87. *Toma P.-L.* Intervju «Pobjedi» od 16.10.2004 [електронний ресурс]. — Режим доступу до джерела: http://montenegrina.net/pages/pages1/jezik/intervju_pol_lui_toma_pobjedi.htm
88. *Toma P.-L.* Njegos̆ pripada i Francuzima // Политика online / Електронско издање 04.04.2013 [електронний ресурс]. — Режим доступу до джерела: <http://www.politika.rs/rubrike/Kultura/Njegosh-pripada-i-Francuzima.lt.html>
89. Јокановић-Михајлов Ј., Ломпар В. Говоримо српски. Уџбеник српског језика за странце. — Београд: Чигоја штампа, 2001. — 96 с.
90. Ćosić P. Srpski za strance: testovi, vežbanja, igre. — Београд: Kornet, 2011 (Београд: Otvorena knjiga). — 154 str.

СЕРБСЬКА ПОЕЗІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ
у переспівах Оксани Сенатович

СКОРОМОВКИ

(народні)

* * *

Петро Петрові
пліт плете.
Проте Петрові
пліт плести не тре.

* * *

Тілі-білі-тіль,
я маленький кріль,
ти маленька перепілка,
тілі-білі-тіль.

* * *

Чим тебе, тим мене —
чим? — а цим камінцем.

* * *

Сунув піп через рів,
у рові на рій набрів.

* * *

На драбині всівся драб,
держить палець на губах,
трись і геп зі щабелини —
вже ні драба, ні драбини.

Йован Йованович-Змай

СТЕВА-РАКОЛОВ

Бачу: рак і Стева.
Не збагну однак —
Стева ловить рака,
а чи Стеву — рак.

КОТИК ГРАТИСЯ НЕ ХОЧЕ

Вже й сама не знаю,
що робити з цим
впертюхом великим —
котиком малим.
Я його носила,
потім посадила,
книжечку з казками
перед ним розкрила.
— На, читай! Не хочеш?
Не цікава казка?
Що ж, кажу, тоді хоч
муркочи, будь ласка.
Котик — мій муркотик,
мов того не чує.

Що скажу робити —
він і в вус не дує.
Фарби на палітрі
хвостиком розхляпав.
Ляльку простягнула —
він її подряпав.
Я йому на голову
приміряю шапку,
він її скидає,
пхає в неї лапку.

Як це я витримую,
дружбу з ним воджу...
Ось візьму і мамі
все це розкажу!

ДИВНА ЛЮБОВ

Якось братик і сестричка
зайчика зустріли
і обоє дуже-дуже
зайчиком раділи.

Так його вже обіймали,
до грудей тулили,
що на радощах в обіймах
ледь не задушили.

Люблять зайчика страшенно,
але дивно: навіжено.
Тягнуть зайчика, їй-право,
той наліво, та направо;
той за вушко: — Пий водичку!
Та за хвостик: — Їж травичку!

Бідний зайчик поглядає,
де йому сховатись:
від любові отакої
треба рятуватись!

ЙОВАНКА-ДИВУВАНКА

Що за злива
сміхотлива —
поливає
землю злива,
поливає,
мов не знає,
що Йованка-
дивуванка
вийшла з хати
свій городець
поливати!

Лийся, зливо,
лийся з неба,
не тоді,
коли не треба,
а тоді,
коли Йованка
байдикує,
спить, гуляє
і по тижню
свій городець
поливати
забуває.

ЧОМУ ВІЙСЬКО ВТИХОМИРИЛОСЬ

У війну хлоп'ята грались;
вояки-солдати
стали з криком наступати
ворогам на п'яти.

Узяли фортецю штурмом,
вороги здалися.
У повітря, як салюти,
вигуки знялися.

Військо браве, переможне,
розпашіле з бою,
повернулося додому
з піснею дзвінкою.

Ледь поріг переступило,
як замовкло в хаті;
наче в рот води набрали
вояки завзяті.

Стало чути, як в повітрі
муха пролітала.
А чому вони замовкли?
Бо сестричка спала.

Десанка Максимович

НЕЗНАНА ПТАХА

В осінньому лісопарку,
де сутінь золототкана,
на очі мені попалась
птаха якась незнана.
Вона, як і я, гуляла
по осінньому золоті листя
і зупинялась, як тільки
сонця метелик жовтий
над заметами буків зблисне,
чи листок одірветься з гілки.
Ходила, немов підбирала
найкращі місця у лісі,
де найбарвистіше листя,
мов клумба весною, сясє,
де жебоняць джерела,
де між двома куццями
зірку павук спітає.
Не сойка була це, не дятел,
не родичка дятла,
ні вільшанка стара,
та, без сумніву, птаха
закохана в ліс була.

І серце моє стиснулось
від відкриття чудного:
що одні і ті самі речі
їй і мені до вподоби.

ПІДНІМИ СВОЇ ОЧІ ДО НЕБА

Дівчинко, час від часу
підніми свої очі до неба.

Бач, крізь блакитні шпари
вибігають з кошари
білі-білі отари.

Барани круторогі,
вівці мохнатоногі
бродять край небозводу,
попиваючи воду.

Дівчинко, час від часу
підніми свої очі до неба.

З півдня легка, як вата,
на веслах летить регата —
човники і човненята.

Сонце позолотило
кожне весло і вітрило.
Чиї ще, вгадай-но, весла
полоще вода небесна?

Дівчинко, бач, горили,
кити і руді шиншили
небо заповнили.

Хмариться видноколо.
Сонця вогнисте коло
іскри навкіл розсипає,
то котиться, то щезає.

Дівчинко, час від часу
підніми свої очі до неба.

Он татів румак — так, наче
це тато на ньому скаче, —
думати так могла ти, —
аж тато виходить з хати.

КОШЕНЯ В КИШЕНІ

Колись-то весною раною
школярник без дозволу мами
узяв кошеня і до школи
приніс у течці з книжками.

Злетілися однокласники,
кошеня те брали на руки,
і радилися, які б то
з ним виробляти штуки.

Радила Цвета дзвіночок
прив'язати до кошеняти
і потім, під час уроків,
у коридор випускати.

Чи винести й прилаштувати
на вершечку горіха шкільного,
нехай би всі учні школи
з вікон зглядались на нього.

А Борі на думку спало,
щоб добре клас насмішити,
в кишеню котрогось учителя
тихцем кошеня опустити.

Опустити так опустити! —
всі охоче на це пристали,
і ту давню школярську пастку
математикові підклали.

Строгий старий математик
мав про учнів повну уяву.
Він тут же увесь їхній замір
розгадав, як найлегшу вправу.

«Няв!» — кошеня він вийняв,
потримав його у жмені
і сказав: — Подивіться, он що
народилось в моїй кишені.

Дайте йому, будь ласка,
книжку якусь для читання,
а ми продовжимо далі
розв'язувати рівняння.

Відтак кошеня він погладив,
поклав на стілець, тимчасом
не розсердився, не розкричався,
як чекали того всім класом!

Оторопіли учні,
неначе звалились з неба...
Знав чоловік той хороший,
як обходитись з учнями треба.

Гвідо Тарталя

ОЛЕНЬ

Хоч і роги в оленя,
мов розлогі віти,
та на них не родяться
фрукти ані квіти.

А якби родилися
вишні солоденькі,
ми б йому на голову
вилізли, раденькі.

ЯК УЧАТЬ ЧЕРЕПАХ

Невеличка черепаха
до класу вповзає
і, вмостившись, одразу
в класі засинає.

А за нею друга
теж часу не гає —
засинає.

Так і третя,
і четверта,
а за ними п'ята,
і шоста, і сьома.

Сплять собі, посапують,
як у себе вдома.

Вчителька у класі
кліпає очима.
Що робити?
Чим зайнятись? —
знижує плечима.

Вчителька розумна:
не кричить,
не лається.
Їй самій
у тиші
добре засинається.

Продзвенить дзвінок
і закінчиться урок.

МАЄШ, ПАВО, ПОВНЕ ПРАВО

В пави пишний хвіст, зате
куций розум; через те
маєш, паво, повне право
не хвалитися умом,
а пишатися хвостом.

ЇЖАК І ЯБЛУКО

На дорозі яблуко
підібрав їжак
і почав роздумувати,
міркувати так:

що, як дам це яблуко
лисові за так?

Ні, не дам, бо лис той
злодій і лайдак.

І лисиця — шельма.
А ведмідь — тупак.

Не вартують яблука
тхір ані байбак.

Всі вони паскудники, —
розсудив їжак:

краще сам цим яблуком
поласую всмак!

ДУРНІ ГУСКИ

Одна гуска
каже другій гусці,
що та — гуска.

— Гуска, гуска,
наголошую: ти гуска.

Розізлилась друга гуска:
щоб якась там гуска
обзивала її гускою?!

І крикнула першій: — Гуско,
як ти смієш, гуско,
обзивати мене гускою?

А перша до неї:
— Бо ти гуска, гуска, гуска.

Так стосунки з'ясовуючи,
спір до ночі вели,
та до порозуміння вони
так і не прийшли.

Бранко Чопич

П'ЯТИПОВЕРХОВИЙ ХВОРИЙ

До нашого знаного лікаря Яна
телефонують з Калемегдана.

— Лікарю любий, захворів наш гість,
він кашляє дуже, нічого не їсть!

— Маєте гостя?

Він що — нетутешній?

— З Африки він. Африканець справдешній.

— Уже вирушаю. Тільки, прошу,
скажіть мені поверх, нехай запишу.

— Поверх який це?.. то важко сказати:
болить його третій, а, може, і п'ятий.

Лікар дивується: — Що це за хворий?
Він, слід розуміти, п'ятиповерховий?

— Лікарю любий, так! Саме так!

Це вас турбує міський зоопарк.

В нас гостює жираф — довгоногий, цибатий,
горло болить його — це і є поверх п'ятий.

ОГОЛОШЕННЯ В ГАЗЕТІ «КАПУСТЯНІ ВІСТІ»

Газета «Капустяні вісті»
популярна в селі та в місті.
У ній і слова брехні нема,
в рубриці оголошень зокрема.

ПРОПОНУЮ СВОЇ ПОСЛУГИ

Непитущий школяр-третьокласник,
не грошолоб і не баляндрасник,
чемний, по вулицях не тиняється,
на ласощах змалечку знається,
тому охоче займе посаду
директора фабрики шоколаду.
Єдина вада моя —
та, що я
па-же-ра!

ПОТРІБЕН СУФЛЕР

Нашій школі потрібен суфлер
для учнів, які дотепер
не знають таблиці множення.
Просить про це
математик Добрянський
СШ № 4
проспект Балканський

ОБМІН

Чотири двійки — свіжі-свіженькі,
сьогодні отримані, ще тепленькі,
мінюю, мої дорогенькі,
на трійку одну — стару, пересічну,
хай і припсовану, хай тогорічну.
Ратибор Костич,
азбукоборець

ДОВОДЖУ ДО ВІДОМА

Цього року мій сад квітне рясно,
яблука, груші вродять прекрасно.
Доводжу до відома пустунів:
начувайтесь! Я дога завів!
Садівник Лях
Шабацький шлях

ЗНАХІДКА

Увага! Знайшов я м'яча із онуч.
Ним розбите вікно мое нашвидкуруч.
Гравець до мене хай звернеться сам,
м'яча в повній цілості я віддам.
Йован Побиван,
боксер-ветаран

ЗИМОВІ ПОДАРУНКИ

Метеликів білих веселі загони
над землею літають навперегони,
на соснах з'явилися білі корони.

Кожна хатина — сива бабуня,
білу намітку накинула клуня,
пухову хустку — верба-плаксуня.

Кожен отримав свій подарунок,
хто срібний панцир, хто білий клунок,
як хочеш, можеш вести їм рахунок.

Лиш учень мій злиться: нині селом
він по першому снігу стрибав дроздом,
і ніс червоний отримав притьмом.

КАЗКА ПРО МІСЯЦЯ І ЙОГО БАБЦЮ

Ген-ген далеко в лісі густому
горить багаття, а глянь зблизенька —
там срібний замок, а в замку тому
гуляє жінка сива старенька.
Над дахом в'ється блакитний дим;
живе тут Місяць і бабця з ним.

А де той Місяць, сріблом розшитий? —
виходить бабця на срібний ганок.
Ой буде Місяць, ой буде битий,
коли додому прийде під ранок.
Де це він бродить, куди подався,
учора з вечора загулявся?

«О, прут покаже, що він уміє!
Сверблять в мене руки!» —
бабця радіє.

У лісі пізня-пізня година,
на ганку бабця сидить, дрімає,
в руці у неї прутик-лозина.

Тим часом Місяць небом гуляє,
бродяга-Місяць в синьому морі
дукатом жовтим заплив між зорі.

Під ранок пташка крильми заб'ється,
промерзла пташка в імлі густій.
Лякливо Місяць лісом крадеться,
іде босоніж у замок свій.

Як справжній привид, іде тихенько
і раптом — леле! — завмер Місяченько:
на східцях ганку бабуня спить,
а на лозині роса блищить.

Де не взялась тут сорока біла,
мов дідько звідкись її надніс,
сорока біла заторохтіла:
«Цей Місяць злодій, крав зорі з неба,
його зловити, побити треба,
у нього, гляньте, світиться ніс!»

Та Місяць швидко ногам дав знати,
шмигнув у двері, ліг спочивати.
Сорока знову крик піднімає:
«Прокинься, бабо, він утікає!»

Зірвалась бабця на рівні ноги,
питає: «Що це — ява чи сон?
Це світло звідки? — Чиї це роги?
Скажи, сороко, в замку дракон?»

«Це — злодій, злодія бити треба, —
кричить сорока, —
він зорі крав з неба!»

«Цікаво — хто то? — бабця питає,
насправді знає — хто злодій той, —
ніхто не інший в небі літає,
а внук мій рідний — нічний герой!»

Підходить бабця до ліжка внука,
у чубі внука срібна пилюка —
іскриться срібний зоряний пил.

«Куди ж це ноги його носили?
Не втримують вдома ніякі сили,
бо вабить і манить його небосхил.
Що з ним робити? Мушу лупити!»
Бере бабуня його сандалі
і починає їх прутом бити.

«Б'ю вас і буду бити надалі,
це ви, сандалі, ви винуваті,
що не сидиться внукові в хаті!»
Бідні сандалі
дружно скриплять:
«Не нас, а ноги його
винувать!
І голову: чень —
вночі гуляє, бо виспитья вдень!»

Бабця лютує.
«Лиха година!
Хіба це рідна моя дитина?!
Я краще дідька скубну за вуха,
ніж вдарю прутом сонного внука,
його наб'ю ще, колись і не тут...» —
так бабця каже й кидає прут...

Душан Радович

МАЛЕНЬКЕ ЖИТТЯ

Хтось коле-коле,
а я лиш поколюю.

Комусь дрімати,
мені ж дріматоньки.

Хтось їжу солить,
а я лиш присоляю.

Комусь працювати,
мені працюватоньки.

Хтось любить хрустіти,
я лиш похрустую.

Комусь радіти,
мені радітоньки.

Хтось їсть-кусає,
а я лиш покушую.

Отак і живу, як всі дітоньки.

БУДЬМО!

Усе ростуче
нехай росте.
Усе квітуче
нехай цвіте.
Нехай росте і цвіте
невпинно.
Воно рости і цвісти
повинно.

Жало хай жалить,
хай злиться зло.
Нехай літає
кожне крило.
Як любо-мило увись летіти!
Як любо-мило жити на світі!

Все, що літає —
нехай літає.
Все, що співає —
нехай співає.

Все, що з очима,
все зряче — хай бачить.
Все те, що скаче —
нехай собі скаче.
Нехай стрибає, хто має ноги!
Біжать назустріч шляхи-дороги!

Дзьобатим-пернатим
нехай клюється,
а колосистим
нехай колоситься.
Як любо-мило співати, радіти!
Як любо-мило жити на світі!

БУДЬМО!
БУДЬМО!
БУДЬМО!

ЛЕВ-СТРАХОВИЩЕ

Жив собі на світі лев...
Лютий лев! —
від будинків і дерев
вищим був той лев!

Моторошно, страшно!

Лев ходив трьома ногами,
обертав трьома хвостами,
у три вуха наслухав...

Моторошно, страшно!

Не питайте, що він їв.
Все він їв, що сам хотів —
він ковтав корів,
наче комарів!

Моторошно, страшно!

Зуби гострі, в оці гнів.
Лев нікого не жалів!

Моторошно, страшно!

Поки дівчинка мала
в руки гумку не взяла
і його не витерла.

Моторошно, страшно!

А ЩОБ ЗНАЛА!

— Що внизу там? — запитала,
нахилилась та й упала.

— Хто?

— Ложка, надто вже цікава.

ГОЛУБИЙ ЗАЄЦЬ

Я півсвіту обходив,
я три моря переплив,
три вершини подолав,
поки зайця не спіймав, —
зайця голубого,
іншого такого
не знайти ніде!

Заєць той
і жне, і сіє,
він усе
робити вміє —
хліб пекти,
грядки полоти,
прясти, шити
і пороти,
і на скрипці
вміє грати,
і кімнати
підмітати,
а ще куховарити,
по-французьки шпарити.
Іншого такого
зайця голубого
не знайти ніде!

Мав я намір, слід сказати,
зайця вам подарувати,
щоб той заєць вас купав,
вам обіди готував,
прибирав кімнати, шив,
од собак вас боронив,
вам зав'язував краватки
і загадував загадки,
грав на скрипці вечорами,
веселився разом з вами,
грав у шахи, танцював,
по-французьки розмовляв, —
той небачений,
чудний —
заєць голубий!

У валізі через ліс
я додому зайця ніс.
Перед домом заєць каже:
— Зупинись, мій вірний страже,
мій мисливче дорогий.
Я нечесаний, брудний,
щоб у тебе поселитись,
мушу я причепуритись,
покупатись під дощем,
розчесатись гребінцем,
горло соком освіжити,
вуса вгору підкрутити,
на ногах обстригти нігті,
і хоч метрів сто пробігти.
Бачив хтось такого
зайця голубого?
Ні!

Я валізу відкривав,
з неї зайця випускав.
Та мій заєць не купався,
не вмивався, не чесався,
і не думав стригти нігті,
а пустився бігти, бігти,
і побіг, побіг, побіг
на край світу.
Плач і сміх!
Більше вже такого
зайця голубого
не знайти ніде!

ОСІННІЙ ВІРШ

Тільки-но вітри у полі
почали свої гастролі,
як втягнули в круговерть
осінь з жовтими значками,
з горобцями і котами —
все пішло уверх ногами,
полетіло шкереберть...

Скрізь гармидер, шарварок —
розпочався ярмарок!

Продаємо кіш квасолі,
щоб купити парасолі!
Продаємо босоніжки,
щоб купити чоботята!
Продаємо самокати,
а купуємо санчата!
Продаємо бадилінки,
а купуємо сніжинки!

Продамо сінов'язалки,
купим грілки і скакалки.
Ногавиці продамо,
рукавиці купимо.

Збудемось морозива —
чаю нап'ємось!

Бо:
все пішло уверх ногами
з дня, коли в ранковий час
сонце лютим пробудилось,
нам на дах не опустилось,
нас не гріє, не голубить,
наче нас уже не любить!

НІ – ТАК

Не рука коротка, ні! —
так, це клямка високо.

Не мілка ця річка, ні! —
так, це ноги довгі.

Не малий цей кусень, ні! —
так, це рот великий.

Не зеренець мало, ні! —
це пташок багато.

Драган Лукич

ЧИМ Є БАТЬКО?

Прошу мені роз'яснити,
бо сама не збагну до пуття;
чи батько — це тато,
чи він — прокурор-суддя?

Мене батько щодня випитує,
і заодно відчитує,
коли я до школи пішла,
коли я зі школи прийшла,
чому оце так,
а чому воно не інак,
чому оце тут,
а чому не там,
чому я посміла ось це,
чому я посміла ось те,
чи знаю, що вже велика,
чи знаю, що мені доросліти
надалі,
чи знаю, що це «характер,
твердіший сталі»,
чи знаю навіщо мастика.

І чому я така неуважна,
чому я така поважна,
чому не завжди розважна,
і як те, і як се,
і кому, і чому,
і чи сміти смію,
і чи знати знаю.

Тому я благаю:
роз'ясніть мені до пуття,
чи батько — це тато,
чи він — прокурор-суддя?

ЧОМУ?

Сплять в одежі синиці,
лиси і лисиці,
зайці і зайчиці,
на лузі квітки,
в хатках слимачки,
на гілці пташки.
Роздягатись не треба
ні зебрам, ні лебедям,
ні вівцям в оборах,
ні ракам по норах,
і нічним сторожам
не треба вдягати піжам.
— Чому я мушу, — питаю
маму, —
перевдягатись на ніч у піжаму?

СОННИК

Діти, доброго ранку!
Тлумачимо сни:

Хто бачив у сні капустянку —
їстиме качани.
Кому приснилась мурашка —
той копатиме грядку.
Кому приснилась річка —
той перейде через кладку.
Комин кому приснився —
той гріш знайде на толоці.
М'ячик кому приснився —
того викличуть на уроці.

Кому не снилось нічого —
не слід про ніщо питати,
і нині вірша оцього
він не мусить читати.

ТРИ ЛЮБЧИКИ-ТЕЗКИ

Тезки — всі три Любчики —
бабині голубчики:
Любчик — кошеня,
Любчик — цуценя,
Любчик — внученя.
Кличе баба тезків трьох
зранку луццати горох.
Кошеня міркує:
кличуть цуценя.
Цуценя міркує:
кличуть внученя.
Внученя міркує:
кличуть кошеня.
А коли вже баба з дідом
кличуть їх обідати,
кошеня нявчать:
— Біжу!
Цуценя гарчить:
— Біжу!
Внученя кричить:
— Біжу!
Прибігають всі утрьох:
Ох! — захекались. — Ох! Ох!

МОРЯК

Прочитав я в журналі
якомусь
про моряка, що знався
на всьому:
він умів лоскотати кита,
стрибати з моста,
по зорях читати,
вухом дим випускати,
дружити з діворою,
лякати бородою,
з морем співати дуєтом,
укриватись кашкетом,
якорем рибу ловити,
по хвилях пішки ходити,
плавати по траві,
відкривати землі нові, —
лиш не відав звуку-зроду,
як і де п'ють риби воду.

Момчило Тешич

КОЗИ

Ходять лісом кізоньки,
обглоджують берізоньки.

Плачуть віти нагнівані:
— Заверни кіз, Мілане!

Кози з'їсти раденькі
наші сукні зелененькі...

ДИВОВИЖНА КНИЖКА

Край ріки в долині
на початку літа
зацвітає книжка,
сонцем обігріта.

Книжка дивовижна:
зроблена з травинок,
із кульбаб, ромашок
і тонких билинок.

У її притулку
перепел дримає.
Ніч по ній срібlistі
роси розсипає.

Кожен день ту книжку
вітерець гортає.

НАПЕРСТОК

Шие Цвета з маркізету
сорочки
і нарядні фартушки
своїй ляльці.

— Ай! — у пальчик
уколола голка Цвету.

— Так! — годинник каже, —
так:
це наперсток,
це наперсток
не взяла ти, тік-тік-так?

Любивоє Ршумович

ДІТИ

Діти вам — не діти? —
іграшки для тіток — діти?
Ні! — на те є діти,
щоб любити їх і розуміти.

Може, не повірите
в те, що і великий Гете
був колись манюнею
і від мух одмахувався: гетьте!

І гайдук — відважний Велько,
що громив у битвах супостата,
полюбляв малям смоктати пальчик,
а ще дер, бувало, штаненяга.

Космонавт Гагарін,
що з ракети слав Землі привіти,
а колись він, в пелюшках сповитий,
у візочку їздив, як всі діти.

Діти вам — не діти? —
іграшки для тіток — діти?
Ні! — на те є діти,
щоб любити їх і розуміти.

О, ЯКБИ-ТО МАВ Я

О, якби-то мав я сім голів,
красивішим став би в сім разів.

Сім голів — сім зачісок на виду:
люди озираються, коли я їду.

Я вдягав би з радістю сім краваток,
і мене любило б семеро дівчаток.

Був би я сильнішим од семи борців,
сім сніданків зранку я б щоденно їв.

Говорив би дзвінко, голосніше всіх,
заспівати хором сам один я б міг.

Пустуну, що дражнить малюків,
показав би я всі сім язиків.

Та, коли подумати... сім голів:
аж сім стрижок — як би це я стерпів?

Заболіли б зуби... уявити страшно:
семеро дантистів мучать бідолашного.

А коли б розбив я сім носів, о-йой,
певно, аж у Косові мій почули б зойк.

Тож, хіба я дурень? Ні, і ще раз — ні!
Досить однієї голови мені.

ЧОМУ ДРАКОНІХА ПЛАЧЕ

Бо сміються із дитятка,
із її драконенятка.

Кажуть, що воно гидке.
Як їй слухати таке?

Хай гидке воно, глухеньке,
мамі все одно гарненьке.

КАЖЕ ВІДЬМА ВІДЬМАЧКОВІ

Каже відьма відьмачкові —
догоровенькому синкові:

— Мій відьмасику, весною
розпрощаємся з тобою.

Підеш ти у казку жити,
будеш там людей ловити,

у мішки їх запихати,
мій красунчику рогатий.

Станеш в казці сином вражим —
негативним персонажем.

А твоя нещасна мати
буде цілий вік страждати.

Влада Стоїлькович

ЯКБИ Я ЗНАВ

Якби я знав мову левину,
мурашину
або качину,
якби я знав мову котячу,
індичачу
і ластів'ячу,
якби я знав мову вовків,
тетеруків
чи вужів,
отоді б я сичав,
нявчав,
гелготав,

завивав
і гавчав,
кукурікав,
цівікав
і квікав,
бекав
і мекав,
рохкав би
і витьохкував.

Накудахкався б я, наквакався,
хоч раз та гаразд набалакався.

НОСОРОГИ

Носороги носаті, рогаті,
чому ви лисі? чому не кудлаті?

Носороги — пузаті незграби,
чому розтовстіли ви, як баобаби?

Носороги — гладкі здоровила,
ви не злякаєтесь і крокодила?

Носороги з лапами зашкарубленими,
як вас попестити, як приголубити?

Носороги — доробала дужі,
до слів ласкавих хіба ви байдужі?

Носороги кремезні, дебели,
чому ви на вигляд сумні-невеселі?

Носороги похмурі, незвичні,
які ви не є, а мені симпатичні.

ЗВУКИ

Упаде дітвак на шлях —
чути «бах».
Сяде сплюх на капелюх —
чути «пхух».
Мотоцикл заїде в цирк —
чути «дирк».
Жук зачепиться за бук —
чути «пук».
Попаде кузен в мішень —
чути «дзень».
Упаде шуруп у суп —
чути «хлюп».

СЕРБСЬКА ПОЕЗІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ

Радомир Мічюнович

ТРУТЕНЬ

Трутень — ледар всім відомий.
І цей ледар — наш знайомий —

раптом перебудувався,
за роботу пильно взявся:

він за стіл писати сів
«Довідник для лінюхів».

Із: Кошеня в кишені. Вірші сербських поетів у переспівах Оксани Сенатович, упорядкував Іван ЛУЧУК. Вибір Деяна Айдачича.

Сербська культура в Україні: хроніка 2012 р.

15 лютого 2012

- Літературний вечір «Данило Кіш. Роль чуда в літературі»
- Книгарня Є, Львів.
- Учасники: Алла Татаренко, Ірина Старовойт, Василь Габор, Іван Лучук.

21 лютого 2012

- Дослідження і дослідники сербської фантастики
- Центр славістики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Конверсаторій «Фантастика славіка»), Київ.
- Деян Айдачич.

березень 2012

- Підписано Угоду про міжнародну співпрацю між Львівським університетом імені Івана Франка та Новосадським університетом.

14 березня 2012

- Презентація збірника УКРАС вип. 5
- Книгарня Є, Київ.
- Учасники: Вероніка Ярмак, Максим Яременко, Юрій Пелешенко, Оксана Микитенко, Деян Айдачич.

7 травня 2012

- Зустріч з сербським письменником Савою Дам'яновим
- Книгарня Є, Львів.
- Учасники: Сава Дам'янов, Алла Татаренко.

10 травня 2012

- Розмова про поетику постмодернізму в сербській літературі та обговорення книжки Алли Татаренко «Поетика форми в прозі постмодернізму (досвід сербської літератури)»
- Книгарня Є, Київ.
- Учасники: Алла Татаренко, Сава Дам'янов, Деян Айдачич.

11 травня 2012

- Міжнародна конференція «Слов'янська фантастика»
- Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- У збірнику праць надруковано тексти сербських авторів: Сава Дам'янов, Лідія Делич, Боян Йович, Олександр Б. Неделькович, Тияна Тропин, Марія Шарович, Деян Айдачич.

червень 2012

- Підписано Угоду про міжнародну співпрацю між Львівським національним університетом імені Івана Франка та Белградським університетом.

14 вересня 2012

- *Дискусія «Автобіографічне як фантасмагоричне, або реальність як простір уяви: Шульц як джерело натхнення для південнослов'янських письменників»*
- Музей історії релігії, Львів. Міжнародний літературний фестиваль у рамках львівського Форуму видавців.
- Учасники: Алла Татаренко (модератор), Михайло Пантич, Ігор Мароєвич, хорватські письменники Нада Гашич, Дамір Шодан, Іван Шамія, Юріца Павичич.

14 вересня 2012

- *Зустріч з сербським письменником Михайлом Пантичем*
- Книгарня Є, Львів. Міжнародний літературний фестиваль у рамках львівського Форуму видавців.
- Учасники: Алла Татаренко (модератор), Михайло Пантич.

15 вересня 2012

- *Зустріч з сербським письменником Ігором Мароєвичем*
- Театр «Воскресіння», Львів. Міжнародний літературний фестиваль у рамках львівського Форуму видавців.
- Учасники: Олена Концевич, (модератор), Ігор Мароєвич, Алла Татаренко.

17 вересня 2012

- *Презентація книжки Михайла Пантича «Якщо це любов»*
- Книгарня Є, Київ.
- Учасники: Лесь Белей, Михайло Пантич.

27 вересня 2012

- *Інтерв'ю з Михайлом Пантичем*
- Український тиждень, № 39 (256) від 27 вересня 2012 р.
<http://tyzhden.ua/Culture/61016>

12 грудня 2012

- *Презентація 6 випуску «Українсько-сербського культурологічного збірника Украс»*
- Книгарня Є та видавництво «Темпора».
- Учасники: Лесь Белей, Леся Петровська, Вероніка Ярмак, Деян Айдачич.

21–25 грудня 2012

- *VII Фестиваль кіно Сербії*
- Кінотеатр «Київ», Київ. Організація АртМедіа, за сприянням Посольства Республіки Сербія в Україні та за підтримки Компанії «Агро Інвест Україна».

- Жінка зі зламаним носом, 2010 (Срджан Колевич); Путівник по Белграду зі співом та плачем, 2011 (Боян Вулетіч), Звіринець, 2012 (Марко Новаковіч); Білі леви, 2011 (Лазар Рістовскі); Тілва Рош, 2010 (Нікола Лежаіч).

27 грудня 2012

- *Інтерв'ю з Деяном Айдачичем*
- Програма «Вечірні зустрічі», Українське радіо «Культура».
- Учасники: ведучий Василь Шандро та Деян Айдачич.

Публікації

- Тексти у філологічних та історичних журналах і збірниках, тексти на сайті <http://litakcent.com>

* * *

- Поповнення «Проекту Растко Україна»: електронної бібліотеки українсько-сербських культурних зв'язків www.rastko.rs/rastko-ukr/

Про авторів

Людмила Недашківська, магістер слов'янської філології.

Марина Палієнко,

Оксана Сенатович, (1941–1997) українська поетеса.

Леся Стеблина-Рудякова, доцент-лектор кафедри слов'янської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Вероніка Ярмач, філолог та перекладач, к.ф.н., Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Київ.